

Б Р А Н И Ч

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У ОРБИИ

Издази два пута месечно

ЈЕДНО ПИТАЊЕ ИЗ МЕЂУНАРОДНОГ ПРИВАТНОГ ПРАВА

НАПИСАО

А. ФОН ЂАР

ПРОФЕСОР НА УНИВЕРЗИТЕТУ У ГЕТИНГЕНУ *)

(превод с француског)

Врло деликатно и веома оспорено је питање, да ли је лични закон, који прати странца ван граница његове отаџбине, закон његовог домицила или његов народни закон. Стари писци најчешће мешају ова два закона: они у опште говоре само о домицилу, па и кад употребе реч *forum originis*, они тиме разуму домицил оца интересованог лица. У осталом може бити да онда није било од значаја разликовати домицил и отаџбину? Идеја народности није била развијена као данас, па су за то и грађанска права и дужности, а особито дужност војничке службе, имали мање значаја но сада.

Утицај традиције објашњује зашто да се још и данас у Немачкој претпоставља закон домицила народњем за-

*) Одломак из чланка Баровог о међународном приватном праву, у Холцендорфовој „Encyclopädie der Rechtswissenschaft“. Овај је чланак превео, с примедбама пропратио и штампао на француском језику г. А. Ваје, професор на факултету права у Лиону, у „Journal du droit international privé“. (1888 No. VII—VIII.)

кону.¹⁾ Напротив француски грађански закон (чл. 3) и аустријски закон бар почесно (§§ 4 и 34²⁾ узимају народни закон као полазну тачку. Најзад овај закон признају закони Белгије, Италије, Низоземске, и већина немачких писаца на европском континенту. Не треба никако заборавити да је свакоме слободно променити домицил, да ова промена не повлачи тим самим промену отаџбине, и да држава увек има право да протера са свога земљишта ново дошавшег странца. С друге стране често се дешава да се за промену домицила и не дозна или се о томе сумња;

¹⁾ Па опет за то г. Момсен енергично тражи у Archiv f. d. Civil-Praxis LXI стр. 151 и сл.) да пројектовани грађански закон за царевину Немачку, од сада воли рачуна не више о домицилу, већ о народности, кад има да се регулишу стање лица и фамилијарни односи. (Примедба ауторова.) — И сам г. фон Бар изразио се у овом смислу (Verhandlungen des XVIII deutschen Juristentags, 1886): «Ја сматрам, вели он, да ће нов грађански закон немачки добро учинити ако замени закон домицила народним законом, кад год није у питању само да се тумачи воља партија; но како постоје неке законске разлике које ће и даље остати у разним државама немачке царевине, или и између провинција из којих се оне састављају, потребно ће бити да се примени на немачког поданика закон места где му је домицил на земљишту царевине, у случају емиграције у иностранство, закон његовог последњег домицила у царевини. Ако постоје супротности између локалних законодаваца неке стране државе, то ће упутрашње право ове државе имати да каже који је лични закон њених поданика. Ако најзад има да се протумачи воља, то ће се према околностима ценити, да ли ваља уважити народни закон странака или закон њиховог домицила; али за трговачке послове важиће закон домицила, разумевајући под тим закон места где се налази трговачка радња.» (А. В.)

²⁾ Грађ. закон аустријски од 1811 § 4: «Грађански закони обавезни су за све грађане оних области за које су они обнародовани. Грађани остају тако потчињени грађанским законима за све послове закључене изван земљишта државе, у колико је способност, да се у тим пословима учествује, ограничена овим законима и у колико су ови послови намењени да имају последица у овим областима. У следећој глави објасниће се колико ови закони обвезују странце.» У следећој глави § 34 гласи овако: «Лична способност странаца, што се тиче правних послова, треба у опште да се цени према законима који важе у месту домицила странцевог, или ако нема стварног домицила, према законима којима је странац потчињен по свом рођењу као поданик, осим ако су закони другаче за поједине случаје наредили.» Мишљења писаца о значају ова два текста подељена су. Док Савињи, System књ. VIII § 363 признаје да је *lex domicilii* обавезан како за аустријанца у иностранству тако и за странца у Аустрији, други тврде да је очигледна намера законодавчева била, и ако изгледа да се не слажу §§ 4 и 34, да примени на странца који станује у Аустрији, као и на исељеног аустријанца, закон државе којој он припада. Најзад други више воле да се држе буквално закона, и утврђују разлику између аустријанца, који станује у иностранству, — овај зависи од свог народног закона (§ 4), — и странаца у Аустрији, за чије стање и способност важи *lex domicilii* (§ 34). (А. В.)

па кад се све ово на ум узме, не може се допустити да се једном простом материјалном, некад пролазном акту промене места, призна решавајуће дејство у погледу на стање лица, на породичне односе, на регулисање наследних питања; ово тим више, што права ове врсте не зависе у највише случајева од воље интересованих, већ излазе из крвних веза, породичних, из особених карактера који састављају расу и који остају и на страном земљишту. Осим тога колико би муке стало кад би имали пред собом лице које у исто време има више домицила, или нема никакав, а ово се дешава кад оно напусти свој првобитни домицил, а не задобије нов.¹⁾

Разлози које је г. Wharton недавно изнео у корист *lex domicilii*,²⁾ нису никако убедљиви. Они се поглавито на ово свODE: да примена народњег закона једне странке у случајима на пример кад она не би признала неки правни посао, може бити за друге странке и за саме треће извор велике штете; да у свима случајима отуда излази за пословне односе таква несигурност, која би се особено осећала у државама Северне Америке.

Ми ћемо одговорити: ако је неко лице вољно крило од оних са којима уговара да је према свом народњем закону неспособно, ништа не смета да му се због те његове зле намере забрани да се користи поништењем свршеног посла.³⁾ Па онда, како је закон домицила често у ствари мало познат, његова примена била би далеко од

¹⁾ Изгледа да је г. фон Бар одступно у неколико од овог гледишта у своме говору 1886 год. на 18-ом конгресу немачких правника који смо ми напред навели. (А.В.)

²⁾ Галијанска школа и њен шеф Манчини имају највећу заслугу што је начело народности одржало превагу у овом предмету. Лоран је такође њен ватрени бранилац. (Примедба аутора.)

³⁾ Чл. 15 пројекта за ревизију белгиског грађ. закона гласи: «Странац који уговара у Белгији, треба да покаже свој лични статут, и своју неспособност, ако је неспособан. Ако ту изјаву не учини, они који с њим уговарају могу тражити да се примени белгиски статут, само ако они за неспособност нису знали.» — Француска судска практика иде даље; она нагиње да одрече странцу право да се позива на свој лични закон у Француској против Француза — у свима случајима где би за овога произлазила штета и где се овоме не би имала пребацити никаква неразмшљеност.» (А. В.)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

тога да пословима даде сигурност; ова би сигурност била већа ако би се усвојило правило које је основано на народњем закону, али које би одржавало важност уговора у свима приликама, где би се за онога који се обвезао, могло без грубе погрешке претпоставити да је способан да то учини. Значај овога правила био би различан, према природи уговора о коме је спор; извесно је доиста да при закључењу брака треба тражити више и сигурнијих обавештења, него ли при закључењу неког обичног трговачког посла, какви се врше сваки дан. Но неби било никакве незгоде да се води рачуна о закону домицила у свима питањима, која не стоје у директној вези са правом породичним и наследним, јер се на овима највише примећује утисак карактера и духа народњег; али тада ваља гледати на домицил факта који је резултат воље интересованог лица. Може се доиста претпоставити, да је сваки хтео да се управља по обичајима и мислима места његовог обичног становања. По неколико засебних решења изгледа као да страни судови теже да овим путем пођу.

Народност, какву ми овде разумемо, не претпоставља по нужности уживање или бар целокупно уживање политичких права; свагда је било чланова једне државе којима ова права нису признавата, у целоме или почесно; и сасвим је разумљиво да једна држава са овога гледишта признаје потпуну способност само онима, који су њени грађани од рођења или су јој постали грађани прирођењем, које су давно задобили.

Очевидно је да сукоб између више провинциских закона, у једноставној држави, може бити разрешен само применом *lex domicilii*; али у федеративним државама, где једна поред друге постоје две или више разних народности, као у Немачкој — где се налази осим народности царевине (*Reichsangehörigkeit*), заједничке свима немачким поданицима, народност сваке засебне државе у царевини (*Staatsangehörigkeit*), на пр. Пруске, Баварске, Саксонске ит.д., — примена народњег закона не ствара никакве неприлике; и када се Wharton изражава за закон домицила,

шта више и у односима две конфедеративне државе, његово миљење почива на погрешном схватању.¹⁾ Без сумње законодавство сваке државе треба да каже који су њени држављани; али разни закони све више теже једнообразности у овом предмету; тако на пример сви они опредељују првобитну народност не према земљишту (*jus soli*) као што је то до скора чинио енглески закон, већ за законито дете према народности оца његовог, а за дете рођено ван брака према народности матере; тако исто они наређују да жена прима народност свога мужа у времену венчања, они потчињавају важност натурализације у иностраној земљи, испуњењу услова о способности који су прописани народним законом онога који ју је задобио.

И опет зато лако се објашњује што се међународни сукоби могу подићи у овом предмету; они ће бити позитивни или негативни било да држава А. и држава Б. у исто време потражују исто лице, било да држава А. сматра да је већ престало њој припадати неко лице, за које држава Б. сматра да оно још није ослобођено обвезе грађанства у иностраној држави, и услед тога неће да га за свога грађанина призна.

Врло велике тешкоће које се јављају из позитивног сукоба националности, могу се решити само начелом слободне емиграције: између две државе ваља дати за право оној, на чијем се земљишту настанило лице, око кога се оне препиру, и услед тога, у тој држави ваља подвргнути то лице свима дужностима које прописује јавно право. Шта више, држава на чијем земљишту оно станује није обвезана да пристане да се оно изда (екстрадиција), па и интервенција трећих сила у корист молеће државе била би неправилна. Али с друге стране држава, којој је то лице некад припадало, није дужна да га трпи на свом земљишту; она је власна — јер промена отаџбине могла би бити удесно сретство да се избегне војна служба — да примени строге мере спрам свога бившег грађанина, који до-

¹⁾ Англо-америчко судство и сада се готово увек управља по домицилу.

лази међу своје старе санароднике као грађанин друге државе, да га уврсти у војску и да са њиме поступа просто као са једним од својих поданика, док он потпуно не испуни дужности које је хтео да избегне. Да је ово гледиште сасвим правилно не може се спорити ни онда, када неби било споразума о року после кога исељеник може доћи без опасности у своју стару отаџбину; а са тога гледишта полазе уговори закључени 1868 између Североамеричких држава и конфедерације Северне Немачке, Баварске, Баденске, Хесенске, Белгије и Аустрије. С друге стране енглески закон од 14 Маја 1870 признаје да задобијање нове народности разрешава од заклетве британске.

Тешко нам је признати да је правнички могуће да једно исто лице припада у исто доба разним народностима, које га вежу за разне суверене државе. Често су навођени овакви примери; али ако се пажљиво испитају случаји на које се они односе, видиће се, да је у свима питање, било да се просто и без услова поврати неком лицу народност коју је изгубило, било да му се признаду извесна права, да му се натуре извесне обвезе, као што је плаћање порезе, које су саме по себи независне од права грађанства у правом смислу, и могу се потраживати по основу самог дужег становања на државном земљишту. У свима случајима не би се могло учинити да стање лица и његове последице зависе од примене више супротних законодавстава, било да се као полазна тачка узме народност, било да се води рачуна о домицилу који може да се мења. Но по што је увек потребно да неки правни однос излази из ма каквог закона, неопходно је све док лице није задобило нов домицил, или нову отаџбину, да се његов положај регулише по његовом домицилу или по закону његове негдашње отаџбине.

Миленко М. Жујовић.

БОГИШИЋЕВ

«ОПШТИ ИМОВИНСКИ ЗАКОНИК ЗА КЊАЗЕВИНУ ЦРНУ ГОРУ»

(СВРШЕТАК)

Племеник је члан племена (чл. 712).

Повјера или пуномоћје (чл. 883); пуномоћство (§ 609); *mandatum*; *le mandat*; *der Vollmachtsvertrag*.

Повјереник (чл. 883); *пуномоћник* (§ 610); *mandatarius*; *le mandataire*; *der Bevollmächtigte*.

Повјеритељ (чл. 883); *властодавац* (§ 610); *mandator*, *mandans*; *le mandant*; *der Gewaltgeber*.

Повласно добро (чл. 853); *господарећа земља* (§ 388); *praedium vel fundus dominans, cui servitus debetur*; *le fonds dominant*; *das herrschende Grundstück*; — в. *послужно добро*.

Подзакуп (чл. 878); *пазакуп*; *sublocatio*; *la sous-location*; *die Aftermiethe*, *Afterpacht*.

Подзакупник (чл. 878); *пазакупац*; *le sous-locataire*; *der Aftermieter*.

Подлог. Чл. 864 гласи: «Подлог бива, кад се даде какво непокретно добро самоме дужитељу за обезбједу (сигурност) дуга, тако, да га он и обрађује и с њега плодове и дохотке прима у замјену добити (т. ј. интереса); а и у отплату дуга, ако је тако нарочито погођено.» Овај члан санкционише т. зв. *антихрезис*, установу грчког порекла, која је била позната у римском праву (*antichresis*) и коју је усвојио француски грађ. законик (чл. 2085—2091), а аустријски (§ 1372) опет забранио. Наш грађ. законик ништа не спомиње о овој установи, а међутим она је нашем народу позната: давање земље дужникове повериоцу у реум није ништа друго до антихрезис.

Подобје (чл. 781); аналогија; суђење по аналогији (§ 10 гр. зак.).

Подузетник (чл. 584); **предузимач** — посленик — (§ 713); l'entrepreneur; der Unternehmer.

Подручница или *филијал* (чл. 726); la succursale; das Filial.

Помеђашке земље (чл. 849); суседне земље; praedia vicina; les propriétés voisines; die benachbarten Grundstücke.

Помеђашка угодба (чл. 850). То је термин који обухвата све службености или права која сам закон установљава у интересу суседних земаља; дакле, т. зв. *законске службености* (у франц. грађ. законнику чл. 640—685).

Помеђашко послушје — (чл. 144 и 851) — термин је који обухвата оне службености, које сами суседи уговоре у корист својих суседних непокретних добара.

Помјеса (чл. 70); **смеша** (§ 271); commixtio et confusio; le mélange et la confusion; die Vermengung u. die Vermischung.

Послушје дјела — (чл. 854) — свака је службеност која се састоји у томе што послужно добро треба да сноси какво дело или радњу власника повласног добра; дакле, сваку *афирмативну* службеност. Servitutes quae in patiando consistunt; les servitudes affirmatives; die bejahenden Dienstbarkeiten.

Послушје забране — (чл. 855) — свака је службеност која се састоји у томе, што власник послужног добра треба да се устегне нешто да уради на своме властитоме добру, што би иначе свакако могао; дакле, т. зв. *негативну* службеност. Servitutes quae in non faciando consistunt; les servitudes negatives; die verneinenden Dienstbarkeiten.

Послужно добро (чл. 853); *служећа земља* (§ 388); praedium serviens, sive quod servitutum debet; le fons servant; das dienende Grundstück.

Постолица (чл. 856); право на стазу на туђој земљи (§ 354); iter, jus eundi; le droit de passer; das Recht des Fusssteiges.

Потврда (чл. 919); **накнадно одобрење**; ratihabitio; la ratification; die nachträgliche Genehmigung.

Потпуна штета — (чл. 923) — састоји се из *просте* (фактичке) штете и изгубљеног добитка; *damnum emergens et lucrum cessans*; *les dommages et intérêts*; *das Interesse*.

Потражни одузам (чл. 874); *evictio*; *l'éviction*; *die Entwährung*. — в. § 655.

Потребни трошкови (чл. 824); трошак ради обдржавања ствари (§ 204); *impensæ necessariae*; *les dépenses nécessaires*; *der nothwendige Aufwand*.

Пребијање (чл. 385); пребијање дуга за дуг (§ 903); *compensatio*; *la compensation*; *die Compensation*.

Превјеса — (чл. 111) — је кад се гране дрвета превјесе над сусједовом земљом или кућом. — в. § 282.

Предаја дјелом (чл. 840); предаја фактичка т. ј. из руке у руку (§ 287); *traditio*; *la tradition réelle*; *die körperliche Uebergabe*.

Предаја знаком (чл. 840); *traditio symbolica*; *la tradition symbolique*; *die Uebergabe durch Zeichen*. — в. § 288.

Предшаственик (чл. 904); предак (?) (§ 221); *in fine* (боље **претходник**); *auctor (tradens)*; *der Vormann*.

Презалога (чл. 179); пазалога (§ 313); *subpignus*; *das Afterpfand*.

Презаложити — дати у пазалогу.

Презастава (чл. 216); надинтабулација (надхипотека).

Прекид застаре или одржаја (чл. 952); *interruptio usucapionis vel praescriptionis*; *l'interruption de la prescription*; *die Unterbrechung der Ersitzung od. Klagverjährung*. — в. § 945.

Пренајам (чл. 285). — в. пазакуп.

Преносач (чл. 368); преносилац, возиоц, кириција.

Преносачина (чл. 372); награда за пренос.

Преокретај ствари (чл. 68); **прерада** туђе ствари (§ 269); *specificatio*; *la spécification*; *die Verarbeitung oder Umgestaltung des fremden Stoffes*.

Преокретач (чл. 68); **прерадилац** или прерађач; *specificator*.

Претварање (чл. 913); *simulatio*.

Претпоставка (чл. 976 и 977); претпоставка (§ 179 грађ. пост.); praesumptiones juris et de jure vel praesumptiones juris tantum; **необорљиве и оборљиве претпоставке.**

Прибељешка (чл. 218). Забелешка у заставним (интабулационим) књигама која измеђује првобитни упис (н. пр. пренос интаб. добра; уступање интабулационог дуга и т. д.); die Vormerkung.

Привола или пристајање; саизвољење; **пристанак**; consensus; le consentement; die Einwilligung.

Приговор (чл. 285); exceptio; die Einwendung od. Einrede.

Прид или прираст (чл. 383); **прираштај**; accessio; der Zuwachs.

Придржник — (чл. 811) — онај је који држи каку ствар у туђе име (§ 209); detentor; le detenteur; der Inhaber einer Sache.

Пријамник (чл. 904); пријемник права (стварног или тражбеног) (§ 868); successor, accipiens; der Rechtsnachfolger.

Пријевара (чл. 519); превара (§ 537); dolus malus; le dol; der Betrug.

Пријетња — в. насиље.

Приложена или узгредна права (чл. 611 и 622); **споредна права**; les droits accessoires; die Nebenrechte.

Приложје — (чл. 809) — означава не само обе врсте споредних ствари: и *прираштај* (accessio; der Zuwachs) и *припадак* (партиненцију; das Zugehör), него и споредна права.

Припаша (чл. 315); **приплод** од животиња; прираштај (§ 260).

Природни назадак ствари (чл. 160); опадање вредности ствари самим временом.

Правда (чл. 782); суђење, суд; *подићи правду*; повести спор (чл. 400 њ.).

Право прече куиње (чл. 873); **право прече куповине** (§ 670); jus protimiseos.

Преководни сусед (чл. 40).

Прометнуће (чл. 622 и 948); **пренов** (§ 850); novatio; la novation; der Neuerungsvertrag.

Просто тековинско удружење (чл. 886); обично ортачко друштво.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Проста штета (чл. 924); стварна (фактичка) штета (§ 819); *damnum emergens*. — в. *потпуна штета*.

Пуновластан (чл. 481); потпуно способан за вршење права и за предузимање свих правних послова.

Разврћи уговор (чл. 284); **раскинути** уговор (§ 559).

Разрјешни услов (чл. 940); **раскидни** услов; *conditio resolutive*; *la condition resolutoire*; *die auflösende Bedingung*.

Расипник (чл. 662); распикућа; *prodigus*; *le prodigue*; *der Verschwender*.

Раставак — алинеа (раздељак).

Рачунање времена (978—986); *computatio (naturalis et civilis)*.

Ризик — (чл. 932) — опасност је штете; **опасност** (§ 658); *periculum rei*; *le risque*; *die Gefahr*.

Рукодавалац (чл. 875); зајмодавац, **позајмилац** (§ 596); *le prêteur*; *der Darleiher*. — в. *узајмилац*.

Рукодаће или зајам (чл. 875); зајам (§ 593); *mutuum*; *le prêt (de consommation)*; *das Darlehen*.

Рушљив (уговор и т. д.) (чл. 916); раскидљив, порушљив (§ 559); *rescisoire*; *anfechtbar*.

Рушљивост (чл. 916); **раскидљивост**, порушљивост; *rescision*; *die Anfechtbarkeit (Rescissibilität)*.

Са̑д (чл. 39); засад (§ 281); *plantatio*; *la plantation*.

Самовољна држина — (чл. 818) — она је «која је добивена насиљем (*vi*), кришом (*clam*) или каквим пријеварним узећем (*precario*) или задржајем“; — неправична државина (§ 200); *possessio injusta vel vitiosa*; *la possession injuste*; *der unrechtmässige Besitz*.

Самовољни држитељ — неправични држилац.

Самоиста или засебно одређена ствар (чл. 810); истоветна или опредељена ствар; *species, certum corpus*; *le corps certain*; *die individuell bestimmte Sache*.

Самокупан дуг (чл. 415); солидаран дуг; *obligatio in solidum*; *la dette solidaire*; *die Solidarobligation*.

Самокупност (чл. 937); солидарност; la solidarité; die Correalität.

Самокупно — солидарно (in solidum).

Самохотан *трошак* (чл. 826); трошкови ради улепшања ствари; impensae voluptariae s. voluptuosae; les défenses voluptuaires; der Luxusaufwand.

Својевласт *имовинска* (чл. 953); способност располагати са својом имовином; la capacité; die Handlungsfähigkeit.

Слијевање (*или сједињење*) *дуга и дужења* (чл. 620); confusio (consolidatio); la confusion (la consolidation); die Vereinigung des Rechtes und der Verbindlichkeit in einer Person. — в. § 910.

Списохрана (чл. 32); архива.

Силѝка (чл. 133); мала барица (н. пр. од кише); lacuna; die Pfütze.

Спојидба (чл. 70—73); спојење (§ 269); adjunctio; l'adjonction; die Vereinigung.

Спрега (чл. 893). «Спрега бива, кад двојица или њих више саставе уједно своју прежњу или товарну животињу, особито волове, ради заједничког орања земаља свијех спрежника, или ради других заједничких послова подобне врсте.»

Спрежници — уговорачи спреге.

Старатељ *и помоћник* — *старатељ* (чл. 646); **старатељ и спомоћни старатељ**; tutor et curator; le tuteur, le subrogé tuteur, le curateur; der Vormund, der Mitvormund, der Curator.

Старатељство; tutela, cura; la tutelle, la curatelle; die Vormundschaft, die Curatel.

Стварна права (чл. 870); чисто стварна права (§ 197); dominium rei et jura in re aliena; les droits réels; die dinglichen Rechte.

Стечник (чл. 835 и 903); **прибављач**, стипцатељ.

Сувлаштина (чл. 832); **сусвојина** (§ 215); condominium; la copropriété; das Miteigentum.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Сувласник; сусопственик; le copropriétaire; der Miteigentümer.

Суврста ствар (чл. 810); заменљива ствар; res fungibilis; la chose fongible; die vertretbare Sache.

Супона (чл. 892). «Супона је, кад неколико Кућа своју животињу или дио ње измијешају, па раздијеливши је на струке (млад, овце, козе, волове, и т. д.) свакој струци поставе по пастира, те их све уједно отпреме на пашу, гдје сав гној од помијешане стоке бива за супоничку заједницу.»

Супоник — (чл. 443) — члан је супоничке заједнице.

Тварна ствар (чл. 871); телесна ствар; res corporalis; la chose corporelle; die körperliche Sache.

Тварни део (чл. 109); реални, фактички део (у заједничкој ствари).

Тегоба или дужност; modus; la mode; die Auflage. Donatio sub modo; la donation modale; die Schenkung unter einer Auflage.

Тековина или **течење** (чл. 903); **прибављање, стицање**; acquisitio, l'acquisition; der Erwerb.

Тековинско удружење (чл. 886). — в. просто удружење.

Тражба (чл. 373); тражење; der Anspruch.

Тржна или **пазарска цијена** (чл. 223); пијачна или обична цена (§ 194).

Увјет — в. услов.

Углава (чл. 494); закључење уговора.

Углавак (чл. 727); одредба у уговору, н. пр. о капари, одустаници и т. д.

Уговор (чл. 905); уговор (§ 531); contractus; le contrat; der Vertrag.

Уговорник — уговорач.

Удруга проста (чл. 885 и 886). — в. просто удружење.

Удругарски послови — друштвени, ортачки послови.

Удругарски улог (чл. 888); ортачки део или улог (§ 729 и 736); l'apport; der Antheil.

Удружник (чл. 424); ортак; socius; l'associé; der Gesellschafter.

Удужити се (чл. 400 б.); задужити се.

Уживање (чл. 156); уживање (§ 374); usufructus; l'usufruit; der Niessbrauch.

Узајамни уговор (чл. 920); двострани уговор; le contrat synallagmatique ou bilatéral; zweiseitig verbindlicher Vertrag.

Узајмица радње — (чл. 341) — бива: кад ко позове радника или више њих да му у каквој радњи (орању, копању, жетви и т. д.) помогну с тим, да ће и он њима радњом помоћи кад им требало буде. — *Моба* је то исто (чл. 345).

Узгредица — в. узредна ствар.

Узредни углавак (чл. 518); споредни споразум у уговору или клаузула; la clause; die Nebenbestimmung.

Узималац ствари у најам (чл. 877). — в. закупник.

Узималац у наруч (чл. 876); послугопримац; l'emprunteur; der Entlehner.

Узималац рукодаћа (чл. 875); зајмопримац (**узајмилац**) или дужник (§ 596); l'emprunteur ou le débiteur; der Schuldner.

Упис заставе; упис интабулације (хипотеке); l'inscription; die Intabulation oder die Einverleibung in die öffentlichen Bücher.

Уред (чл. 722); надлежништво.

Уредбени закони (чл. 775); диспозитивни закони (§ 13); les lois dispositives; die Dispositivgesetze.

Уречена тегоба или глоба (чл. 936); **уговорна казна**; stipulatio; poenae; la clause pénale; die Conventionalstrafe.

Услов (чл. 939); услов; condition; la conditio; die Bedingung.

Усту (чл. 618); **уступљење**; cessio; la cession; die Abtretung eines Rechtes.

Уступитељ (чл. 903); le cédant; der Ueberträger (Cedent). — в. § 867.

Уцјен, на уцјен (чл. 880); одсеком.

Хранилац (чл. 378); **чувар** оставе (§ 572); le dépositaire; der Verwahrer.

Штетник (чл. 572); штеточинац, штеточиња.

Штићеник (чл. 673); **стараник** (т. ј. лице које стоји под старатељством).

Аранђеловдан, 1888 год.

Београд.

Анд. Борђевић

ПРОФ. В. ШКОЛЕ.

О ЛИЧНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ

СТУДИЈА

А. АНТИЋА

СУДИЈЕ

(НАСТАВАК)

Тужени је до суђења — претреса — *редовно пуштан био у слободу* — *in custodia libera* — на лично јемство три грађанина. Изузетак је био код оптужења за тешке злочине, и то само у случају ако је тужени признао дело пред претором приликом саопштења тужбе. Салустије вели, да су и саучесници завере Каталине пуштени били на лично јемство.¹⁾ Ово тако рећи неограничено пуштање у слободу на лично јемство, било је у току времена скучено. Новчано јемство примало се за тешке злочине такође од постанка републике, и ако ређе. Тит Ливије наводи такав један случај при крају трећег века републике, а у оптужби Цеса Квинција кога су по наредби једнога трибуна оковали, но који је био пуштен у слободу на новчано јем-

¹⁾ Salus., Cattal. књ. XLVII.

ство од 3000 оса, а усљед свога протеста као и протеста и интервенције осталих народних трибуна.¹⁾

Одређеног дана за суђење морале су обе стране суду предстати. Ако тужени не би дошао, судило се и без њега. Ако би се сазнало да је из Рима побегао, одмах му је изрицана казна прогонства, — *Aquae et ignis interdictio*. — а јемци су узимати на одговор ако су за бегство знали и ако су били у договору са туженим. — Свака страна приводила је суду сама своје сведоке. Тужени долазио је обично у оделу које жалост показује и са тужним лицем. Тако исто и његови сведоци, а и бранилац — *advocatus*, — на кога наилазимо тек од VII столећа. То су чинили да би изазвали код судија пре милост него правду.²⁾

Први акт процедуре био је избор судија који ће дело судити. Ово се вршило коцком — *sortio* — и то овако : имена свију годишњих судија бацана су у једну урну, па су онда листе из ње вађене док се није добио потребан број судија. И тужилац и тужени имали су право да изузму — одбаце — судију, а да за то не наводе никакав узрок. Довољно је било рећи : — «Нећу га.» Ако се при првом извлачењу не би добио потребан број судија због чињених изузећа, извлачење се понављало. Више од два извлачења није скоро никада ни било. Број судија за суђење није био сталан, него је зависио од прилика и природе дела. Варирао је између 32 и 75.³⁾ Судије су могли и сами себе да изузму од суђења, било због слабости или због свога занимања.

Претрес — суђење — започињао се говором тужиоца, који је тужбу у форми ораторској излагао и доказе набрајао. За тим се оптужени или сам бранио или је имао браниоца — адвоката. Бранилаца могао је имати *колико је хтео*. Говор тужиоца и туженог, или његових бранилаца, био је ограничен воденим сатом. Кад је вода пре-

1) Hélie, св. I стр. 66 и 67.

2) Hélie, св. I стр. 77.

3) Cicero in Pisonem. Hélie, св. I стр. 75.

стала да тече из сата, одмах је одузима та реч говорнику. Цицерон је у више прилика изјављивао своје негодовање што није имао више времена од пола часа да говори кад је бранио Рабирија.¹⁾ После говора и једне и друге стране питани су сведоци. Ово испитивање сведока *после* закључене оптужбе и одбране трајало је до парнице Цицеронове против Вереса, када је он изјавио : да је истина уобичајено испитивати сведоке после свршене дебате, али он хоће од те прак тике да одступи и на своје сведоке да управи питања за сваку важнију околност за време свога говора. Ово је од тада постало стално правило.²⁾ Пре исказане сведоџбе полагали су сведоци заклетву да ће истину говорити и да неће ништа прећутати. На захтев тужиоца његове сведоке позивао је суд, а оптужени је своје сам приводио. Доцније — под царевима — и ове је суд позивао. Број сведока био је неограничен ; али је председник суда — претор — имао право да умери њихов број и да позове само оне за које је налазио да су потребни.³⁾ Исказе сведока ценили су судије по своме убеђењу и савести, јер њихове сведоџбе *нису биле за њих обавезне*. Ово право слободне оцене сведоџаба од стране судија санкционисао је доцније и сам закон.

Испит сведока ишао је врло бурно због великог броја њиховог и због препирке која се водила између њих и противних партија. Главну улогу у тој препирци и у руковођењу целог суђења имао је тужилац. Председник је био неми посматрач свега и у томе погледу имао је само право судске полиције ради одржања реда. Сведоци су усмено сведочили, а писмене сведоџбе примане су само од осуствујућих. — Кад су робови имали да сведоче или су били оптужени, редовно су их стављали на муке, и то *више пута* једно за другим, али на захтев парничних страна ; и то је трајало за све време републике.

¹⁾ Hélie, св. I стр. 81.

²⁾ Hélie, св. I стр. 82.

³⁾ Hélie, св. I. стр. 84 и 86.

Међу тим судије су имали право да оцене: има ли или нема места овом мучењу. Мишљења адвоката односно тортуре била су подељена. Једни су били за а други против њене употребе. Сведоцбе и признања *и на овај начин учињена нису била обавезна за судије*, већ су и њих слободно ценили. Робове оптуженога нису смели мучити без његове дозволе.

Дуго време ограничена само на робове, тортура се мало по мало распространи и на слободна лица нижег стаља — *humilitores*, — као и на сва она која су инфамијом жигосана била. *Под царевима уведена је тортура као правило и за грађане римске*. Од ње су биле изузете само сенаторске фамилије, војници и остале угледне личности — *clarissimi*. — Но законом *Julia Majestatis* ни они нису били изузети од општег правила у оптужбама за велеиздају и увреду владоца.

После свршене дебате и изнетих доказа, судије су приступали саветовању и гласању. У прво доба републике судије су усмено гласали. Законом «*Cornelia*» (Суле) дато је право оптуженоме да бира јавно или тајно гласање. При крају VII века уобичајено је тајно гласање с таблицама. Цицерон је осуђивао овај начин, јер тајним гласањем изрицане су пресуде већином у корист оптуженога.

При суђењу сваки је судија добијао по три таблице. На једној стајало је писмо *A*, на другој *C* а на трећој *N* и *L*. *A* значило је апсолуцију — ослобођење, — *C* кандидацију — осуду, — а *N* и *L* — *non liquet* — мњење да се дело не пресуђује, већ да се поново и тачније извиди.

Судије су предавали претору таблицу коју су хтели, а претор је објављивао резултат пошто је пребројао таблице. Решавало се апсолутном већином гласова, а при једнаком броју *одржавало је превагу оно мишљење које је било блажије за оптуженог*. Ако је према гласовима нужно било ново и тачније извиђање, преседник је са изреком «*amplius cognoscendum*» одређивао друго суђење, када

се дебата изнова са новим доказима тужиочевим отпочињала.¹⁾

Кад је оптужени пресудом ослобођен био, имао је право да тужи свога противника, јер је закон, који је дао неограничено право оптужбе сваком грађанину против свакога, у исто време одредио и казне за оне, који би из лакоумности, злобе или шпекулације тужбе подизали, или који би одустајали од већ дате тужбе да олакшају туженоме.

Тужилац је несавесно подигнутом тужбом могао себи створити три разне кривице.

Прву, тако звану *Prævericatio*, која се састојала у злоупотреби права и дужности грађанске, и то тиме ако је прикривао потребне доказе, или што није чинио примедбе на лажну одбрану оптуженог. Сматрало се да је таквим поступком изневерио своју дужност, овлашћење преторово, као и ствар која се тицала општег интереса. Казна за овај случај није била одређена никаквим законом, него је остављено било судијама да је определе и изреку по своме нахођењу. Али у сваком случају тужилац је био жигосан инфамијом и губио је право да може у будуће кога тужити.

Другу, звану *Tergiveratio*, тужилац је могао да учини ако би одустао од тужбе договорив се са туженим или примив мито од њега, или кад би немарношћу и оклевањем у истрази обелоданио намеру да хоће тужба да му застари. Казна и за ову кривицу била је као и за прву. Тужилац је истина могао од тужбе одустати, ако би се у току истраге уверио да ју је подигао без довољних основа и доказа; али је у таквим приликама увек морао да покаже разлоге и да изнесе доказе на основу којих то чини.

Трећа и најтежа кривица била је *Calumniò*, која се састојала у *лажној оптужби*. Казна на коју се тужилац у овом случају осуђивао, одмеравала се према штети и злу што је нанео оптуженоме или сведоцима. Ако је по

¹⁾ Helie, стр. 98 и 99 св. I.

У овако лажној тужби тужени био притворен или мучен, онда је тужилац осуђиван на теже казни. Ако су пак услед овакве тужбе чији робови на муке бацани, њихов господар имао је право да тражи од тужиоца дуплу цену њихову.

Ово су у главном основи на којима је почивала процедура римска за време републике. Начела ова која изложисмо и ако су била врло добра у суштини својој и за прво доба републике, када популација беше још мала а врлине грађанске беху у највећем јеку, опет зато у многоме не могу издржати критику, јер је, према свему до сада наведеном, врло лако уочити добре и рђаве стране њихове.

Завршујући овај период преторског суђења — *Quaestiones perpetuae* — под републиком, узгред напомињемо да је и поред оваког састава судова и поступка велике размере узело било подмићивање судија при крају републике, а услед покварености која беше завладала у свима друштвеним слојевима. Овај квареж датира се од диктатуре Сулине и трајао је до пропасти републике. С правдом трговало се јавно. Цицерон наводи да је Опинијакус подмитио 16 судија, давши сваком по 40.000 сестераца; а било је случајева да су судије узимали мито у исто време од обе парничне стране, дакле, и на рачун осуде и на рачун ослобођења.¹⁾

Овде би могли из довољних разлога да престанемо са даљим излагањем промена, које је римско правосуђе претрпело због политичких прилика и система што под цезаризмом наступише, јер све те промене скоро ни мало нису ишле у прилог личној слободи, већ по готову у свему против ње. Али ради потпунијег табло-а целе ствари, ми ћемо у кратко да продужимо и даљи њен развој до саме пропасти римске државе, те да се види на какве је гаранције спала слобода и лична сигурност грађана римских под новим системом апсолутне монархије.

¹⁾ Hélie, стр. 109.

После пропасти републике, преторска јурисдикција — *Quaestiones perpetuae* — продужавала се донекле и под царством, — до Диоклецијана, — али са непрестаним изменама у процедури, како је кад вољи царева говело и требало. Право оптужења остало је и даље сваком грађанину, али са извесним ограничењима и изменама за дела приватне природе; а на против за дела велеиздаје — увреде величанства, — куда долажаху све без разлике политичке кривице, којих је број опет и сувише велики био, законом *Julia de majestatis* дато је право оптужбе и женама, па и оним грађанима који су били лишени тога права због инфамије. И сами робови добише право да могу тужити, па чак и своје господаре.

Услед овога закона настала су жалосна времена и прилике за личну безбедност, јер се веома умножише денунцирања и оптужбе за политичке кривице од стране најнижих слојева друштвених, нарочито од тајних агената царских, а по закону *Cornelia* и *J. majestatis* тужиоци нису били одговорни за тужбе ове врсте. То је био један од главних узрока опадању царевине.¹⁾ — Плиније вели, да ни један закон није донео толико прихода државној благајни, колико су га донеле ове оптужбе за велеиздају.

Трајан учини крај шпионажи и оптужбама за велеиздају, а тиме поврати мир и спокојство грађанима и фамилијама. То исто учинише цареви *Теодосије* и *Валентијан*, који су издали строге законе против достављача.

Закони ови имадоше ту последицу, да се знатно умањи број тужилаца и за сва остала казнима дела, те многа од њих остадоше некажњена; а то примора царева да и сами, у интересу друштва, одређују тужиоце за извесна дела. Из једне крајности прешло се у другу, и то изазва указе *Гордијана* и *Константина*, да се, противно постојећем обичају и правилу, *злочинци ухваћени на делу*, *скићнице*, *лопови* и т. д. одмах без ичије тужбе гоне и апсе, па тек онда да им се суди.²⁾ *Одавде се тако рећи датира и*

¹⁾ Hélie, св. I стр. 92.

²⁾ Hélie, св. I стр. 121 и 129.

почиње установа истражне власти и установа државног тужиоца.

Рекосмо, да су се поротни или преторски судови — Q. perpetuae — продужавали за неко време — један век — и под царством у својој старој форми, и ако са неким изменама; али они претрпеше јак удар већ под Тиберијем, који им одузе суђење политичких кривица бојећи се њихове независности па га пренесе на сенат, а тиме им побије важност коју имаћаху као чувари личне слободе.

Поред изузетног суђења политичких кривица, сенат је постепено присвојио власт да суди и друга обична казнима дела, као на пр. тровања, изнуду, проневерење државног новца и т. д. Но поред сената као судске власти за особена дела, присвојише такође у брзо први цареви себи судску власт за нарочите и важније случајеве. У томе помогоше им и саме парничне стране које се молбама њима обраћаху, тражећи управо милост да им они судије буду и ствар им пресуде. У овим случајевима стајало је до воље цара, хоће ли или неће ствар решавати. Ако они то ма из каквог узрока нису хтели узети на се, дело се слало надлежном суду.

Али и у овим приликама, када су цареви било од своје воље, било по молбама узимали ствари да расправљају они су то одвећ ретко сами чинили, већ су редовно за савет питали сенаторе и правнике.¹⁾

Овај савет правника и сенатора, који је испрва био привремен и за поједине случајеве, постаде под Адријаном стална и важна установа која доби назив «*Sacrum consistorium*» или «*Sacrum auditorium*,» а расправљаше сва дела упућена сенату или царевима на решење. Но поред судске и сенаторске јурисдикције постојала је још једна важна чињеница, пореклом још из доба краљевства, а то је звање Praefectus urbi-а, од прилике данашњег управника варошког. Ови префекти, поред полициске власти, концентри-

¹⁾ Plin. epist. VI 22. — Hélie, стр. 126.

саше постепено у своје руке за обична казнима дела и власт судску, и основаше засебан суд „*Auditorium*,” у коме су они председавали место претора, чија важност пропада. За саветнике — судије — у суду овом узимали су угледне правнике и сенаторе. Власт и надлежност ових префеката постала је готово неограничена и простирала се на сто миља ван Рима.¹⁾ Против пресуда њихових могло се жалити царској конзисторији, *и то само за извесна дела.*

Овако је било уређење судске власти и поступка од времена Августова до Диоклецијана. За све ово време — три века — постојали су још *Quaestiones perpetuae*; али се ретко скупљаху које због своје преживелости, а које због несрећног политичког стања — апсолутизма. И сами грађани избегавали су ову тада без важности и само по форми постојећу установу. Доказ је томе што је нагло растао број годишњих судија — *judices* — чију је листу претор састављао, а којих је било 360 у почетку VII века, при крају републике 850, а под царством било их је неколико хиљада.

И људи из последњег сталежа добише најзад право да могу бити судије, услед чега је *praefectus urbi*, место претора, узимао за судије лица која је он хтео а која су *просто саветодавни глас имали.*

Због овог нереди у судству, а сигурно и са политичких разлога, Диоклецијан *са свим укиде* *Quaest. perpetuae*, — *Ordo judicorum* — не само у Риму већ и у провинцијама, а тиме престаде учешће грађана у суђењу. Место њихово заузеше сталне царске судије — званичници, и то у Риму *Praefectus urbi* и *Praefectus vigilem*, а у провинцијама тако звани *Praesides*, *Proconsules*, *Rectores provinciae* и т. д. који су такође тражили при суђењу мњење и савете од учених људи, нарочито правника.

Против пресуда ових судија, управо намесника царских, који су у провинцијама вршили судску власт као и *Praefectus urbi* у Риму и око њега, могла се изјављивати

¹⁾ Hélie, стр. 131 и 134.

жалба царевима, али само у случајевима тешких осуда на пр. губитка грађанског права, прогонства, смртне казни и т. д.¹⁾ Доцније право жалбе постало је готово неограничено за сва дела. Изузетак био је само за убиства, тровања и још нека дела. Жалбе су се донекле подносиле непосредно самим царевима, а доцније, због нагомиланих послова које царски савет немогаше савладати, упућиване су нарочитим судијама — *judices sacri* — који су доносили у име царева последњу одлуку.²⁾

Јавност у суђењу трајала је и под царством. Оптужени су могли имати такође своје браниоце. У последње доба заведе се и писменост у суђењу, да би се, услед изјављених жалби, могао из акта да има целокупан преглед ствари о којој се суди. Ово беху главније црте последње фазе римске процедуре, када римска држава пропаде због упада варвара.

Ми смо изложили у главним потезима уређење атинске и римске кривичне процедуре, а то смо учинили са разлога већ напред казаног и са тога, што ова два републиканска народа, а нарочито Римљани, као представници старе цивилизације европске први унесе у поступак извесна начела, која су била у прошлости, која су и сада, а која ће и у будуће увек бити највећа гаранција за личну безбедност *уз потребне још услове које захтева данашња цивилизација.*

Завршујући овим наше историско разматрање кривичног поступка и његових прописа у односу на личну безбедност, ми ћемо у најкраћим потезима да пређемо средњи и нови век а са разлога ових :

прво, што би даљим излагањем ове ствари значило да пишемо у кратко историју кривичног поступка, а то није наша намера; и

друго, што у *средњем*, па готово и у новом веку све до француске револуције *не би нашли никакве грађе од вредности која би ишла у прилог нашој ствари а којом би се могли користити.*

¹⁾ Hélie, св. I стр. 140 и 141.

²⁾ Hélie, св. I стр. 159.

Карактеристика средњег века у главном ова је : Велико таласање — сеоба — народа и раса што се из Азије у Европу кренуше и ову поплавише, а тиме поништише државу римску и њену цивилизацију коју ту затекосе. Даље, непрестани ратови ових дошљака варвара које са источно-римском царвином, а које између себе самих, због чега су се непрестано и убрзо подизале и пропадале разне државе.

У таквим приликама говорити о каквој правној уређености државној, и у још варварским законима њиховим тражити какве трагове о слободи грађанској, била би бесмислица, особито имајући у виду ступањ *ондашње* образованости тих освајачких народа. Стоји истина и то, да се у средњем веку у западној и средњој Јевропи почеше подизати универзитети, пошто се дошљаци са староседиоцима њеним измешаше, мало примирише, и од њих — староседилаца — цивилизоваше. Али и ти универзитети беху за *дуго* без икакве *стварне* вредности и користи и за осталу науку и за *правно и уставно уређење држава што је најбитнији услов грађанске слободе и безбедности*. Доказ је томе што је *поред универзитета* постојала *инквизиција*, што су били први научењаци који се тада појавише, — Галилеј и Хус, -- као јеретици на смрт осуђени за научне истине које свету објавише, а дела њихова беху спаљена. Доказ је томе, даље, што су у то доба судови оглашавали људе за вешце а жене за вештице, па их као такве на казне осуђивали; што су и саме животиње сматране као *урачуниме* и за почињене штете чудноватим начином кажњаване; што тада за *дуго* владаше ритерски живот и *право јачега* — *Faustrecht*. Најзад, да не наводимо још многе друге доказе, и сва садржина оновремених кривичних закона и уредаба, без икаквог уређеног поступка, показује да онда није било готово никакве личне безбедности грађана.

На реду је да изнесемо читаоцима у главним цртама, а у колико је могуће тачније, и историју нашег законодавства у погледу на личну безбедност, јер се то нас као Срба највише и тиче.

Први и најстарији писани изворник нашег права, из кога можемо црпети материјал за ову ствар, то је Законик цара Душана, који је донесен на сабору у Скопљу 1349 године.¹⁾

Ми смо пажљиво проучили садржину овог законика, за који се с правом може рећи да је био хуманитарнији не само од многих сувременика својих, него и од оних који су касније од њега света угледали. Али на жалост ми нисмо били у стању да нађемо у њему *тачна* и *јасна* одредења односно кривичне процедуре, јер је овај део његов, који је *најважнији* за нас, *најнепотпуније* израђен.

Из Душановог Законика видимо јасно која су се само дела за казнима сматрала и какве су казне биле одређене за таква дела. Али начин ислеђења таквих дела није у њему изложен, па нема јасних прописа ни о томе која су се дела истраживала по тужби приватној а која опет од стране саме државне власти, какве су личности за судије постављане биле, колико је судија потребно било за састав суда и изрицање правде, каква су доказна средства постојала, каква је била процедура пре суђења а каква при самом суђењу, је ли било какве више судске власти којој би се изјављивале жалбе против одлука *«обласних»* судова и т. д.

Томе је узрок може бити, што Душанов Законик није ни до данас пронађен у ориђиналу и нема га у целости.

Према нашем проучавању овог законика, — који је без сумње први у монархијама јевропским прокламовао начело: да је закон највиша воља којој се мора покоравати и сам цар, — изгледа нам врло вероватно, управо сигурно, да су сва тежа казнима дела — злочине — истраживале саме државне власти по *«званичној дужности»*.⁴ Као доказ томе могли би навести више његових прописа. Али ми ћемо се у томе ограничити само на ове одредбе његове: на *чланове 143 и 144* који говоре о дозвоље-

¹⁾ Ми имамо пред собом последње издање овог законика од г. Ст. Новаковића у 1870 год. и њиме се у овој прилици служимо.

ном ковању новаца, а који прописују смртну казну — сажижање — за заатара, а глобу колику је одреди сам цар — «*что рече царь*» — и раселење за село или место у коме су ковани новци.

Чл. 112 који говори о надлежности дворског — царског — суда, а који гласи: «*За три работѣ, за невѣроу и за крѣвь и за разѣвои владичьскыи* (отмицу племићских жена) да идоу прѣдъ цара.

Разуме се по себи, да ни ова дела као и она у претходећим члановима није могао истраживати и цару на суђење слати нико други, него његове ниже — полициске или судске — власти.

Чл. 138 који гласи:

«*И попь латиньскы, ако се найде шѣративь христїанина въ вѣрѣ латиньскоу, да се каже* (казни) *по законѣ светыхъ шѣць.*»

Чл. 126 и 127 који говоре о извршењу судских пресуда, а којима се опредељује да *ће се и како казнити* они судски чиновници, који нехтедну да изврше судске одлуке или их изврше противно њиховој садржини.

Из законика овог, а на име из чланова 103, 109 и још других, види се да је свака област имала свој суд који је цар поставио, као и да се сваки морао обраћати са тужбом свом обласном суду. Ови судови морали су имати више чланова, само се не зна колико. Ово се тврди чланом 111 у коме стоји и ово:

«*Аште се шѣрѣте велико дѣло а не оузмогоу расѣдити и расправити кои лкѣо (ма који) соудѣ великѣ боудѣтъ, да гредѣ шѣ соудїи единь... прѣдъ царстко ми*» и т. д. — из чега се види, као и из напред наведеног члана 112, да је и Душан имао по примеру римских царева свој дворски суд, коме су се обласни судови у заплетеним стварима, морали да обраћају.

Да је и писменост у суђењу постојала види се из чл. 125 којим се наређује, да се пресуде заводе и чувају код судова, а по један њихов примерак да се издаје туженима, или, како се тамо вели, *ослобођенима*.

Што се тиче доказних срестава о томе налазимо осим «свода» сведока или управо *заштитника*, о којима је реч

у чл. 213, још само неке *незнатне* трагове у Зак. Душановом, а на име у чл. 215 и 216 у којима је реч о доказивању судбином т. ј. кључалом водом и усијаним гвозђем, и ако је први т. ј. 215 чл. тако нејасно стилизован да се из њега не види за какве је случајеве и дела ово доказно средство било прописано.

У осталом овај доказ средством ватре и вреле воде проналазак је и својина средњег века, и био је усвојен од свију законодаваца тога доба.

У Душановом Законику, као што смо већ напред напоменули, не види се нигде да је осим «*обласних*» судова било још каквих виших судова којима би се могла изјављивати жалба. У чл. 217 и 218 стоји истина, да ће сваки сужник бити ослобођен од казне који из тамнице побегне у патријархов или царски двор, али ово се сматрало више као азил или милост, а не као какво *правно* средство. Обичај или право азила — уточишта — унео је Душан у свој Законик као старину, која је још код Грка и Римљана постојала.

У Зак. Душановом налазимо и чл. 20 којим заводи пороту. Ту се вели, да ће се порота образовати према важности посла или ствари из 24, 12 и 6 лица. Осим тога у чл. 20 каже се за поротнике и ово: «*И тызи поротници да несѣ кољны никога оумирити, разкѣ шправити или шкривити,*» — али из тога, па ни из осталих његових прописа, ми не можемо да изведемо сигуран закључак, да је порота била надлежна осим *грађанских и за кривичне ствари*, и ако има писаца који противно тврде.¹⁾

Осим овог закона, који је у старој држави нашој важио од Душана па до пропасти њене, ми *немамо никаквих других писаних закона* од доцнијих владалаца наших, из којих би могли да приберемо потребне податке о нашој старој кривичној процедури.

Кад је услед навале турске пропала држава српска — 1459 г.²⁾ — онда је, разуме се по себи, престао важити

¹⁾ Г. П. Савић у свом спису «Теорија крив. доказа», стр. 55.

²⁾ Овде писац мисли пропаст српске државе под деспотицом Јеленом, удовом Лазара Бурђевина, кад је Мухамед савим покорио Србију под турску власт.

и овај законик, па је уступио место завојевачкој сили која је по корану, или боље рећи *по ћефу*, побеђенима правду делила, ако о правди и судству за оно време може бити каква говора.

У интервали овој од 1459 па до 1804 и 1815 год. само је један врло мали део српског народа био самосталан и слободан, а то су Црногорци који су се после косовске погибије и опште наше несреће повукли у стене некадашње Зете, садање Црне Горе, где су до данашњег дана остали бранећи јуначки и непрестано своју слободу и самосталност.

Разуме се по себи да за све ово време, узев у обзир све прилике у којима се овај огранак српског племена налазио, — нема смисла говорити о каквом *правном* уређењу државном тога маленога кутића некадашње царевине српске. Све што можемо рећи о нашој ствари на овоме месту, то је, да се у овој маленој покрајини нашој до најновијег времена очувао патријархалан обичај у суђењу било грађанских било кривичних спорова; а тај је, да се дотичне интересоване стране ради правде обраћају непосредно *самом поглавару* државе. Тек у наше дане, а усљед стицаја многих узрока и прилика, окренула се ствар у смотрењу овом и тамо. Цивилизација крчи себи пут и пробија се и кроз то иначе непробојно стење, и мало по мало учиниће своје и тамо.

Кад је након скоро петстолетног робовања васкрсла Србија под Кара-Ђорђем — 1804 год. — одмах се почела уређивати као правна држава, и то у највећој војничкој и ратничкој вреви и спреми, заводећи поред осталих установа и судску власт.

Из Мемоара проте Матије Ненадовића (стр. 192) видимо да се тако рећи *одмах* првог дана устанка, у почетку месеца Маја 1804 год., установио у Ваљеву први «Магистрат,» који је имао *три лица* а која је бирао сам народ, сакупљен на „Рељином пољу.» За тим је одмах на скупштини, која је била 15 Августа 1805 године у селу Борку образован «Синод» или «*Правителствујући Савет,*»

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИВЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

у који су послале све нахије (окрузи) по једног свога изабраног представника.

Прва тако рећи радња овога Савета била је да изда наредбу свима нахијама, да свака на својој окружној скупштини изабере по три најспособнија и најпаветнија лица за судије у «магистратима», а писари магистратски да буду *попови*.

Магистрати извиђали су и судили за време Кара-Ђорђево *све без разлике партице*, разуме се, по свом «*благодарумију*», без икаквих *писаних материјалних или формалних закона*, јер иначе није могло ни бити према ондашњим приликама и стању у коме су се дедови наши налазили; а морали су се за важније и заплетеније ствари да обраћају сенату, а овај опет Кара-Ђорђу ради дефинитивне одлуке.¹⁾

Али и поред магистрата и сената, Кара-Ђорђе је као «Врховни Вожд» или поглавар народа често и *сам правду изрицао, непосредно, без икаквог саслушања кривчевог* или боље рећи оптуженог, кратким путем, па је на мах и сам извршавао. Као пример за ово наводимо само да је и свог рођеног брата на смрт осудио због силовања једне девојке, и извршење ове пресуде одмах наредио. Зна се и да је кнез Теодосије вољом његовом главом платио.²⁾

После катастрофе од 1813 год. а услед нове поплаве турске, поред свега осталог пропали су и ови магистрати, да се опет под Књ. Милошем појаве, па да их затим убрзо за навек нестане.

Кад је Књаз Милош 1815 год. обновио војну за ослобођење и уметношћу је својом срећно довршио, потпомогнут повољним приликама, одмах је *још исте године* почео радити на уређењу судске струке и власти.

Већ 1 Нов. 1815 год. видимо га да у договору са Марашли пашом издаје наредбу у Београду, којом овлашћује и шаље у народ проту М. Ненадовића да у споразуму са

¹⁾ Види Мемоаре проте М. Ненадовића, стр. 191.

²⁾ Србија у 19 веку од С. Р. Тањанија, стр. 142 и 143.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

виђенијим људима по окрузима — нахијама — поставља кнезове, а којом у исто време сваком заповеда, да се повинује наредбама протиним односно истребљења злочинаца.¹⁾

Из овога се види на какви је начин у Милошевој Србији почела правда своју каријеру, као и са каквим је средствима Милош у почетку располагао. Види се, даље, јасно и каквих је јада Србији задала несрећна 1813 година, када Кара-Ђорђе по наговору Руса земљу своју остави, да јој освајачи, ни за пуне две године, становништво преполове.

Видели смо да је Кара-Ђорђе *одмах у почетку* свог устанка имао довољно људи за све послове државне управе; а под Милошем, који одмах за њим дође, да је у том обзиру, штоно реч: «пала књига на два слова.»

Милош у почетку нема и не може да нађе способних људи колико му треба, па с тога се налази *приморан* да поред осталих послова изриче и правду патријархалним начином, т. ј. сам собом или преко маленог броја својих способних повереника. Велика је заслуга његова на овом пољу што одмах после првог примирења свог са Турцима присвоји од паше београдског право, да може место њега изрицати смртну казну над Србима.²⁾

Разуме се по себи, да на овај начин започето правосуђе у кривичн. стварима није давало *никаква* стварна *јемства* за личну безбедност нити га је могло давати, нарочито кад се узме у обзир једно темпераменат и самовоља Милошева. због чега је на послетку приморан био да се одрече престола, а друго, да је и он као и сваки други човек у томе послу морао често подлећи више или мање разним страстима и осећајима што су на њ' утицали, и много пута допринели, да се по некад можда и ненамерно о правду огрешио. Но ми о томе нећемо даље да говоримо, већ износимо само догађаје и факта, а историчари нека о тим догађајима и њиховим факторима изричу свој суд, јер је то више њихова ствар и њихов позив.

¹⁾ Мемоари проте М. Пенадовића, стр. 353.

²⁾ Србија од С. Р. Таљандија, стр. 230.

Овде нам је прилика да изнесемо јединствени случај у нашој новијој историји, а који је за нашу тему важан: да владалац писменим актом чини појединца само њему одговорним а «ничијем другом суду.» То је «Објавленије» Књаза Милоша од 7 Марта 1822 год. Бр. 402 којим отпушта из државне службе проту М. Ненадовића, у коме се поред осталог и то каже, да прота «неће подлежати ничијем суду кромје мојег (Књаза Милоша); зато који год што год од њега тражити имао буде. или што на њега тужити се, к мени (Књ. Милошу) управо нека дође, представити своју тужбу.» ¹⁾

Из овога што смо до сад навели види се, да је сам поглавар државни надлежан био за изрицање казнене правде у важнијим приликама и за важније људе, све до 1835 год. када се у Крагујевцу, на скупштини, први устав донесе, који истина никако није ступио у живот, но који је ипак био од пресудног утицаја на уређење државно.

Уставом од 1835 а на име његовим чланом 78 опредељено је било, да се за изрицање правде имају завести редовни судови, који да се деле на три степена: окружне, Апелациони или Велики, и трећи као највећи — Државни Савет. Овај последњи требало је да се састоји из половине саветника са потпреседником, а по устројству савета од 14 Фебруара 1835 год. чл. 94²⁾ он би се образовао из четири члана савета, а преседник био би му «попечитељ правосудија.»

Али овај устав, као што рекосмо, остао је само на хартији а није имао стварне и практичне вредности, те 11 Новембра 1836 год. издаде Књаз Милош својом иницијативом уредбу о устројству судске власти, којом наређује или боље рећи допуњује своја ранија настављења и уредбе, а на име: од 6 Јуна 1825 Бр. 568, од 8 Маја 1826 Бр. 420, од 8 Јуна 1827 Бр. 405 и т. д. али које ми нисмо могли

¹⁾ Мемоари протe М. Ненадовића, стр. 361.

²⁾ в. 36. XXX стр. 40.

наћи ни у једном зборнику. Та ранија настављења и уредбе допуњује овако :

Мања казнима дела, која се казне до 25 прутава, да извиђају и суде среске старешине са два кмета,¹⁾ а за већа да кривце спроводе «исправничествима.»²⁾

Исправништва ова образовала су се из «неколико чланова,» али не каже се из колико. Одлуке своје стављала су на писмено у протокол судски,³⁾ а могла су у кривичним стварима да изричу казну до 50 штапова, и то у два маха по 25. На робију нису могла никога да осуде, јер је то била власт државног совјета.⁴⁾

Указом од 28 Септембра 1837 г. ВМ 4010 наређено је да се у будуће исправничества зову «Магистрати», а указом од истог дана и године ВМ 4017, поред магистрата и совјета, установљен је један средњи суд — «надлежатељство,» — са називом «Велики Суд».

По овом последњем указу морали су магистрати да шаљу вел. суду своју пресуду у кривичним делима, заједно са кривцем, за сваку важнију ствар која би делокруг — власт — њихову превазилазила. Ако је пак дело било такве природе, да је доносило већу казну но што је в. суд могао изрећи,⁵⁾ онда је и он, задржав при себи кривце, слао акта државном савету, па ако и овај спрам величине дела не би могао ствар да пресуди, као на пр. за дела која су доносила смртну казну, мртву шибу и вечиту робију, онда је подносио дело на решење самом Књазу.⁶⁾

Овако је било уређење судова код нас до Султанова Хатишерифа од 1838 год.

Као што се види, дакле, све ове уредбе и укази Књаза Милоша такве су природе да се односе на процедуру; али наређења у њима изложена такве су форме и садржине, да се могу сматрати само као сенка каквог уређеног

1) 36. XXX стр. 136 и 137 тач. 7.

2) 36. XXX стр. 137 тач. 10.

3) 36. XXX стр. 139 тач. 3.

4) 36. XXX стр. 141 тач. 11.

5) А не види се колику је власт в. суд имао односно изрицања казни.

6) 36. XXX стр. 215.

WWW.UNIJR.BS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

поступка. Ми из свију наређења ових видимо само изведену хијерархију судску; али у њима нема битне одредбе и правила, по којима се радња судова од почетка ислеђења па до коначног пресуђења каквог кривичног дела има да управља. Пре свега не знамо на каква се дела простирала надлежност «магистрата,» јер тада још није било ни казн. закона ни казн. поступка, па ни како се са обвињеним код магистрата до пресуде поступало т. ј. да ли је обвињени одмах и увек у притвор стављен, кад је од среске власти спроведен био, или је било случајева да је пуштан да се на јемство новчано или лично из слободе брани. Не знамо, даље, каква су доказна средства постојала и јесу ли за судије обавезна била или не; је ли било жалбе против решења о притвору и коме и т. д. О свему томе нигде ничега нема. Све је било остављено на оцену и увиђавност самих судија, да се управљају према приликама и да раде по свом «благоразумију». Да је тако било тврди се и уредбом од 22 Фебруара 1844 г. КВМ 251 чл. 2,¹⁾ којом се препоручује судовима да се у недостатку законских прописа *придржавају обичаја* и да *слушају глас савести*.

Разуме се, да је код оваквих прописа законских лична безбедност била без икакве заштите и да је слобода грађана зависила од воље, ћуди или простог «благоразумија» судија, како најнижих тако и највиших, нарочито кад се узме у обзир да за све ово време није постојао никакав кривични закон, а што је још главније, никакав уређен поступак, него се казна изрицала у многим приликама, да не рекнемо редовно, од ока и произвољно.

Хатишерифом или уставом султанско-руским од 12 Децембра 1838 год. који је важио до садањег устава — од 1869 године, — а на име његовим чланом 30 наређено је да се у Србији имају завести три врсте судова: *примирителни* или општински, *окружни*, и *Апелациони Суд*. По чл. 31 тога устава примирителни судови могли су изрицати казну до 3 дана затвора или 10 штапова; а по чл. 33

¹⁾ 36. II стр. 297.

окојжни судови састојали су се из три члана с председником и потребним персоналом. Сваки од њих — судија — морао је имати 30 година. Апелациони Суд по чл. 37 образовао се из четири члана и председника; а сви су морали имати по 35 година.¹⁾

На основу овога устава изишло је *прво* устројство окојжних судова 26 Фебруара 1840 год.²⁾ збијено у цигло 69 чланова; а по чл. 8 и 9 тога устројства они су — окојжни судови — били дужни да ислеђују и суде све теже кривице, поред суђења грађанских ствари. У томе устројству налазимо први пут на тачније одредбе и прописе односно личне безбедности. Тако се у чл. 12 вели, да ће судови мотрити и извештавати се да срески и окр. начелници не смеју више од 24 часа обвињеног код себе у притвору држати, већ да га морају за то време суду спровести. У чл. 13 стоји: да ће судови мотрити да кривац *пре пресуде* не трпи *више зла но што је нужно*. Даље, прописује се да судови *неодложно* кривца на одговор узимљу (ваљда се хтело рећи да предузму формално ислеђење) и да узму у обзир све што иде у прилог како невиности тако и кривице и реше: хоће ли се он *из слободе или из притвора бранити*.

Из наведених чланова (12 и 13) види се, дакле, да се хтело нешто учинити у прилог личне безбедности, али су одредбе ових чланова сасвим *палијативне*, јер се нигде не каже шта би судови могли да чине полициским властима ако би оне противно са притвореним — обвињеним или кривцем — поступале, и шта би могао да чини судски притвореник против оклевања судског у извиђању и расматрању његове кривице.

У чл. 15 овог устројства стоји да се окривљени не сме на признање нагонити ни бојем ни мукама.³⁾ Чл. 14 наређује, да ће се пресуда по већини гласова изрицати. По чл. 29 пресуде окојжних судова, које изричу казн до

1) 36. I стр. 9.

2) 36. I стр. 182.

3) 36. I стр. 185.

50 штапова или три месеца затвора, *извршине су*, а у противном случају окр. судови морали су ствар по званичној дужности слати Апелационом Суду. Из чл. 42 види се, да је била у суђењу писменост заведена. По чл. 21 тога устројства оцена доказа као и мера казне остављена је сасвим увиђавности — «здравом разуму» — судија, «*док се о томе тачнија опредељења не издаду.*»

Из ових чланова, а поглавито из чл. 29 види се, каквим је начином била огарантована лична слобода и после устава.

Исте године и истога дана (26 Јануара 1840 год.)¹⁾ изишло је и устројство Апелационог или Великог Суда. По чл. 6 овога устројства он је имао да разматра акта окр. судова и да пресуду своју изриче само по доказима, који су већ изнесени били првом суду, а по чл. 7 морао је да пази да ли је окр. суд «прописани ред набљудавао» т. ј. да ли је ислеђење у свему како треба извршио, па ако у томе примети какав недостатак да врати акта дотичном суду. По чл. 10 жалбе су се подносиле писмено и усмено Великом или Апелационом Суду (не стоји: у коме року). По чл. 9 све пресуде о смртној казни, вечној или дуготрајућој робији и губитку чина, морале су се по званичној дужности подносити Књазу ради помиловања. По чл. 13 против пресуде Апелационог или Великог Суда постојало је право жалбе *министру правде, као контролној власти.*

Уредбом од 9 Септембра 1846 год. В.М. 644 Зб. Ш стр. 133 установљен је «Врховни» или Касациони Суд као најстарија судећа власт. Но и он је морао према чл. 9 свога устр. да подноси Књазу на помиловање дела за која је била прописана смртна казна, робија већа од 6 година и губитак чина. По чл. 9 устројства Врховног Суда он је судио по доказима који су већ били изнесени код нижих судова, (а какви су били ти докази о томе нема ни помена), а ако би у жалби нови докази поднесени били, морао је

¹⁾ 36. I стр. 196.

без икаквог даљег рада да врати дело првостепеном суду на *«надлежни поступак»*.

Али пре овога устројства окружних и Апелационог Суда налазимо две уредбе од 1845 год. и то једну од 22 Маја № 816 која говори о лоповима, а у којој се вели: *« . . . . ако не би хтео кривицу признати, а никакво се опстојатељство за умалење оне против њега сумње не би појавило, биће строгом аисом и држањем само о соли и лебу на признање нагнат;»*¹⁾ а другу од 14 Јуна 1845 год. В№ 817 Зб. III стр. 62 која *полициским властима* даје право да претеране карташе *«саразмерном» телесном казном кажњавају*. И ове две уредбе довољно показују да су лична безбедност и слобода грађана и после устава од 1838 год. самим законима — уредбама — слабо заштићене биле, а да и не говоримо о оно-временим властима, којима је било остављено да по *«увиђавности»* оцењују дела и примењују казне.

После устројства окружних судова и Апелационог и Касационог Суда изишао је указ под 3 Августа 1851 год. којим се опет зводи дворски суд за грађанске и за кривичне ствари. Овај суд био је надлежан да по жалбама у последњој линији или степену, доноси одлуке о пресудам, осталих судова, па и он је, као и они остали, изрицао своје пресуде и решења по *«благоразумију»*; јер *ни тада још није било никаквог уређеног кривичног законика и крив поступка*, него је само постојао грађански законик, који је угледао свет 1844 год. такође без свога поступка; а све поступке замењивала су она куса устројства, у којима су прописи на дохват и од ока набацани били, који су се пак односили и на грађанска и на кривична дела. За пример наводимо чл. 9 и 26 устројства окр. судова од 1846 год.²⁾ Сва пак ова устројства садржавала су поглавито одредбе које по карактеру своје у грађански поступак спадају; а односно кривичн. ствари опредељавала су само надлежност судова, по месту становања кривчевог и по месту у коме

¹⁾ Зб. III стр. 48.

²⁾ Зб. I стр. 184.

је дело извршено, а осим тога и према величини казне које је дело собом доносило.¹⁾ Кад је какво дело према одређеној казни прелазило надлежност кога суда, овај је морао по званичној дужности дотична акта са кривцем да шаље већем суду, а овај опет још већем, и тако редом до владоца.

Овакво је било устројство судова и поступак у кривстварима до краја 1855 год. Од то доба па до 1865 године, у размаку дакле од 10 година, било је још неких омањих измена у «устројствима» судова. Но како су све те промене биле само привремени крпеж без икакве стварне вредности у погледу на личну безбедност, то ми преко тога прелазимо брзотекуче. Напомињемо само, да је и поред ових устројстава редовних судова, заведених на основу устава од 1838 год., основан 1864 год. један ванредни суд, који је судио кривицу «великих судија» због извесне завере, која је била спремљена у Смедереву против живота пок. Књаза Михаила, а који је — велики суд, — заверенике био ослободио.

(СВРШИШЕ СЕ)

ПРЕДЛОГ УСТАВА
ЗА
К Р А Љ Е В И Н У С Р Б И Ј У
КОЈИ ЈЕ ИЗРАДИО
УЖИ УСТАВОТВОРНИ ОДБОР

Д Е О I

Облик владавине, државна вера и државна област

Чл. 1. Краљевина Србија је наследна уставна Монархија с Народним Представништвом.

Чл. 2. Грб Краљевине Србије је двоглави бели орао на црвеном штиту с круном краљевском.

¹⁾ Види чл. 17 и 29 устр. окр. судова, Зб. I стр. 185 и 187.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Врх обе главе двоглавога белог орла стоји круна краљевска; а испод сваке канџе по један кринов цвет. На прсима му је грб Кнежевине Србије „бео крст на црвеном штиту са по једним огњилом у сваком углу крста.“

Народне су боје: црвена, плава и бела.

Чл. 3. У Србији влада вера источно-православна.

Српска је Црква автокефална. Она не зависи ни од које стране Цркве; али одржава јединство у догамама са Источном Васељенском Црквом.

Чл. 4. Државна област Краљевине Србије не може се ни отуђити ни раздвајати.

Она се не може ни смањити ни разменити без пристанка Велике Народне Скупштине. Али у случајима исправке ненасељених граница од мање важности довољан је пристанак Обичне Народне Скупштине.

Чл. 5. Краљевина Србија дели се на десет жупанија. Жупаније се деле на срезове, а срезови на општине.

Д Е О II

Уставна права српских грађана

Чл. 6. Како се добива и губи српско грађанство, каква права оно даје и како та права престају одређује се овим Уставом и законима.

Чл. 7. Сви су Срби пред законом једнаки.

Чл. 8. Грађанима српским нити се могу давати, нити признати титуле племићства.

Чл. 9. Лична слобода ујемчава се овим Уставом.

Нико не може бити узет на одговор, сем у случајима које је закон предвидео и начином како је закон одредио.

Нико не може бити притворен без писменог решења истражног судије. Ово решење мора се саопштити лицу које се притвара, у самом часу притварања. Само кад је кривац ухваћен на делу може се одмах притворити, али му се опет решење о притвору мора саопштити најдаље за 24 часа од како је притворен.

Против решења о притвору има места жалби првостепеноме суду. Ако притворени не изјави ову жалбу за три дана од како му је решење о притвору саопштено, онда најдаље за 24 часа после тога рока мора истражни судија послати предмет суду и без жалбе. Суд мора у року од 24 часа од како је предмет примио издати своје решење, којим решење истражног судије о притвору оснажава или уништава. Ово је судско решење извршно.

Органи власти који би скривили против ових одредаба казниће се за незаконно лишење слободе.

Закони ће одредити у којима ће случајима суд бити дужан да притворенога пусти у слободу без јемства, или на јемство, лично или новчано.

Чл. 10. Ником не може судити ненадлежни суд.

Чл. 11. Нико не може бити суђен, док не буде саслушан, или законом начином позван да се брани.

Чл. 12. Казна се може установити само законом и применити једино на дела за која је закон у напред рекао да ће се том казном казнити.

Чл. 13. Српски грађанин не може бити прогнан из земље. Он се не може протервати ни у земљи из једнога места у друго, изузев случаје које је закон изречно предвидео.

Чл. 14. Обиталиште је неповредно.

Власт не може предузети никакво претресање ни истраживање у обиталишту српских грађана осим у случајима које је закон предвидео и начином како је закон прописао.

Пре претреса дужна је власт предати лицу чије се обиталиште претреса писмено решење истражнога судије, на основу којег се предузима претрес. Против овога решења има места жалби првостепеноме суду. Али жалба не задржава извршење претреса.

Одмах по свршеноме претресу власт је дужна предати дотичномо лицу уверење о исходу претреса.

Ни у коме случају претрес не може бити ноћу.

Чл. 15. Својина је неповредна, ма какве природе она била.

Нико не може бити принуђен да своје добро уступи на државне или друге јавне потребе, нити се право приватне својине може ради тога ограничити, осим где закон то допушта и уз накнаду по закону.

Чл. 16. Казна одузимања имања (конфискација) не може се установити.

Али могу се одузети поједине ствари, које су или производ кажњивога дела, или су као оруђе зато послужиле, или су биле намењене да послуже.

Чл. 17. Слобода је савести неограничена. Све признате вере слободне су и стоје под заштитом закона, у колико вршење њихових обреда не вређа јавни ред или морал.

Чл. 18. Забрањује се свака радња која би била штетна за државну веру у Србији (прозелитизам).

Чл. 19. Српски се грађани не могу ослободити својих грађанских и војничких дужности позивајући се на прописе своје вере.

Чл. 20. Настава је слободна.

Слобода наставе је ујемчена Уставом, у колико њезино вршење не би вређало јавни ред или морал.

Основно школовање је обавезно. Оно је бесплатно у јавним основним школама.

Чл. 21. Сваки Србин има право да у границама закона искаже своју мисао: говором, писмено, штампом или у сликама.

Штампа је слободна.

Не може се установити ни цензура ни каква друга превентивна мера која спречава излазак, продају или растуривање списа и новина.

За издавање новина није потребно претходно одобрење власти.

Од писца, уредника, издаваоца или штампара неће се тражити никакво јемство (кауција).

Новине и друге штампане ствари могу се забранити (узаптити) само ако садрже: увреду Краља и Краљавског Дома, или увреду страних владалаца и њихових домова или позив грађана да устају на оружје. Ну и у тим случајима власт је дужна за 24 часа по извршењу забране спровести дело суду, а овај је дужан такође за 24 часа оснажити или поништити забрану. У противном случају сматра се да је забрана дигнута.

Штампа не може никад бити подвргнута административним опоменама.

Сваке новине морају имати одговорнога уредника који ужива грађанска и политичка права.

Писац је одговоран за спис. Кад је писац непознат, или кад не станује у Србији, или је неспособан за одговорност, одговорни су уредник, или штампар, или растурач.

Чл. 22. Неповредна је тајна писама и телеграфских депеша, осим у случају кривичне истраге и у случају рата.

Закон ће одредити који државни органи одговарају за повреду тајне писама и телеграфских депеша.

Чл. 23. Српски грађани имају право скупљати се мирно и без оружја у зборове, управљајући се при томе по закону.

За држање збора у затвореноме простору није потребно никакво претходно одобрење власти. За зборове под ведрим небом који подлеже нарочитим законима и уредбама, мора се претходно власт извести.

Чл. 24. Српски грађани имају право удруживати се у целима које нису противне закону.

Ово право не може се потчинити никаквој превентивној мери.

Чл. 25. Сваки Србин има право обраћати се у своје име земаљским властима молбом коју може потписати један и више њих. А као целина могу подносити молбе само надлештва и правна лица.

Чл. 26. Сваки Србин има право да се жали против незаконитих поступака власти.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ако виша власт нађе да је жалба неоснована, дужна је извести жалиоца у своме решењу о основима са којих му жалбу не уважава.

Чл. 27. Сваки Србин има право да непосредно и без ичијег одобрења тужи суду државне чиновнике и општинске званичнике ако су они у својем службеном раду повредили његова права.

За министре, судије и војнике под заставом важе нарочите одредбе.

Чл. 28. Свакоме је српскоме грађанину слободно да иступи из српскога грађанства, пошто испуни обавезе војне службе и друге дужности које би имао спрам државе или спрам приватних лица.

Чл. 29. Странци који се налазе на српском земљишту уживају заштиту српских закона односно њихове личности и њиховога имања. Али они су дужни подносити терете општинске и државне, у колико се томе не противе међународни уговори.

Чл. 30. Забрањује се издавање чисто политичких криваца.

ДЕО III

Д р ж а в н е в л а с т и

Чл. 31. Све државне власти врше се по одредбама овога Устава. Устав се не може обуставити ни у целини ни у појединим деловима.

Чл. 32. Законодавну власт врше Краљ и Народно Представништво заједнички.

Чл. 33. Право предлагања закона припада и једноме и другоме чиниоцу законодавне власти.

Чл. 34. За сваки закон потребан је пристанак оба чиниоца законодавне власти.

Чл. 35. Никакав закон нема повратне силе.

Чл. 36. Обавезно тумачење закона припада само законодавној власти.

Чл. 37. Извршну власт има Краљ. Он је врши преко својих одговорних министара по одредбама овога Устава.

Министре поставља и разрешава Краљ.

Чл. 38. Судску власт врше судови. Њихова решења и пресуде изричу се и извршују у име Краља а на основу закона.

Д Е О IV

Краљ

Чл. 39. Краљ је поглавар државе. Он има сва права државне власти, и извршује их по одредбама овога Устава.

Краљева је личност неприкосновена. Краљу се не може ништа у одговорност ставити, нити се Краљ може тужити.

Чл. 40. Краљ и Његов Дом морају бити источно-православне вере.

Чл. 41. Краљ је заштитник свију признатих вероисповести у Србији.

Чл. 42. Краљ потврђује и проглашује законе. Никакав закон не може важити докле га Краљ не прогласи.

Чл. 43. Сви чланови Краљевскога Дома дужни су управљати се по Породичноме Штатуту Династије Обреновића, и покоравати се наредбама које им Краљ издаје на основу тога Штатута.

Чл. 44. Краљ поставља све државне чиновнике. У његово име и под његовим врховним надзором врше своју власт сва земаљска надлештва.

Чл. 45. Краљ је врховни заповедник све земаљске силе.

Чл. 46. Краљ даје војене чинове према одредбама закона.

Чл. 47. Краљ даје законом установљене ордене и друга одличја.

Чл. 48. Краљ има право ковања новаца према закону.

Чл. 49. Краљ има право амнестије.

Чл. 50. Краљ има право помиловања у кривичним делима. Он може досуђену казну кривцу преобратити у казну другог блажег рода, или му је смањити или сасвим опростити.

Чл. 51. Краљ заступа земљу у свима односима са страним државама. Он оглашује рат, закључује уговоре мира, савеза, трговине и друге, и саопштава их Народној Скупштини, у колико и кад интереси и сигурност земље то допуштају.

Ну ако извршење ових уговора изискује какво плаћање из државне касе, или измену земаљских закона, или ако се уговори нешто, чиме би се ограничавала јавна или приватна права српских грађана, они ће вредети тек пошто их одобри Народна Скупштина.

Чл. 52. Краљ стално станује у земљи.

Кад би Краљ, по потреби, отишао за неко време из земље, заступа га по праву у вршењу уставне Краљевске власти Наследник Престола, ако је пунолетан. Ако Наследник Престола није пунолетан, или ако је спречен да заступа Краља, вршиће уставну власт Краљевску министарски савет по упуштвима која му Краљ даје у границама Устава.

Чл. 53. Краљ сазива Народну Скупштину у редован или ванредан сазив.

Он отвара и закључује седнице Народне Скупштине лично, престоном беседом, или преко министарског савета, посланицом, или указом. И престону беседу, и посланицу, и указ премапотписују сви министри.

Он има право да одлаже седнице Народне Скупштине, али то одлагање не може бити дуже од два месеца, нити се може поновити у истој сазиву без пристанка Народне Скупштине.

Он има право да распусти Народну Скупштину, али акт распуштања мора садржати наредбу за нове изборе у најдаљем року од два месеца и наредбу за сазив Народне Скупштине најдаље за три месеца од дана распуштања. Указ о распуштању Скупштине премапотписују сви министри.

Чл. 54. Краљ не може бити у исто време поглавар друге које државе без пристанка Велике Народне Скупштине.

Чл. 55. Ни један акт Краљев, који се односи на државне послове, нема снаге нити се сме извршити, ако га није премапотписао надлежни министар, који је самим тим за њ одговоран.

Чл. 56. У Србији влада Краљ Милан I, из династије Обреновића Четврти.

Краљевско достојанство и сва уставна права Краљевска наслеђује после њега Краљевић Александар, као Пети из народне династије Обреновића.

Потомство Краљевића Александра наслеђује Престо Србије овим редом:

Краља наслеђује његово мушко потомство из законитог брака по реду прворођења. Ако Краљ не остави за собом мушког потомства, наследство Престола прелази на побочну линију у мушкоме потомству по истој реду прворођења.

Чл. 57. Краљ и Наследник Престола пунолетни су кад наврше осамнаест година.

Чл. 58. У случају смрти Краљеве Наследник Престола, ако је пунолетан прима одмах владу као уставни Краљ. Своје ступање на Престо Краљ објављује народу прокламацијом.

Он сазива тада Народну Скупштину у року од десет дана после објаве смрти преминулог Краља, да пред њом положи уставом прописану заклетву.

Ако је Народна Скупштина раније распуштена а нова није још изабрана, сазива се стара Народна Скупштина да изврши тај задатак.

Ове уставне одредбе вреде и за случај кад Краљ за живота преда Престо својем Наследнику.

Чл. 59. Примајући власт Краљевску у своје руке, Краљ полаже пред Народном Скупштином заклетву која овако гласи:

»Ја (име) ступајући на Престо Краљевине Србије и примајући Краљевску власт заклинам се свемогућим Богом и свим што ми је најсветије и најмилије на овоме свету, да ћу чувати независност Србије и целину државне области, да ћу земаљски Устав неповредан одржати, да ћу по њему и законима владати, и да ћу у свима мојим

тежњама и делима добро народа у очима имати. Изричући свечано ову моју заклетву пред Богом и народом, призивам за сведока Господа Бога, коме ћу одговор давати на страшном његовоме суду. Тако ми Господ Бог помогао! Амин!⁶

Чл. 60. Ако у случају смрти Краљеве Наследник Престола није пунолетан, уставну власт Краљевску вршиће до његовог пунолетства Краљевско Намесништво, састављено од три лица

Чл. 61. Намеснике Краљевске бира Народна Скупштина, нарочито сазвана тога ради, између шест лица која је преминули Краљ у својем тестаменту назначио за кандидате намесничке.

Тај тестамент ће Краљ својеручно написати и потписати. Њега не премапотписују министри На полеђини његовој се потписују сви чланови Министарскога Савета као сведоци.

Тестамент је написан у три примерка, од којих је сваки под печатом Краљевим. Један од њих предаје се на чување Државном Савету, други Касационом Суду, а трећи Чувару Државнога Печата.

Чл. 62. Ако Краљ није тестаментом назначио кандидате за намеснике, сазваће се Велика Народна Скупштина да избере Краљевско Намесништво. Вељка Народна Скупштина има се тада сазвати најдаље за месец дана по смрти преминулога Краља.

Чл. 63. Намесници могу бити само они српски грађани по рођењу, вере источно-православне, који уживају сва грађанска и политичка права, који имају 40 година, и који су министри, или државни саветници, или генерали, или посланици акредитовани код страних дворова, или су то били.

Чл. 64. Избор намесника врши се увек тајним гласањем.

Чл. 65. Цивилна листа Краљева одређује се законом за све време његове владе.

Сваки намесник ће примати за време вршења своје намесничке дужности по 60.000 динара годишње из Краљеве цивилне листе.

Чл. 66. Пре него што узму Краљевску власт у своје руке, намесници ће пред оном Скупштином која их је изабрала положити заклетву: да ће Краљу верни бити и да ће владати по Уставу и законима земаљским. Они ће затим објавити народу прокламацијом да су у име Краља примили власт Краљевску у своје руке.

Чл. 67. Никаква промена у Уставу не може се учинити за време малолетства Краљевог.

Чл. 68. Ако би Краљ био спречен да врши Краљевску власт у његово ће име владати Наследник Престола ако је пунолетан. Ну ако је Наследник Престола малолетан Краљ може наименовати привремене намеснике.

Чл. 69. Ако би Краљ за својег живота пренео своју власт на својег малолетног наследника, он има права да сâм у исто време наименоује три Краљевска Намесника. За намеснике тако наименоване вреде

све одредбе овога Устава које се односе на намеснике што их избира Народна Скупштина.

Чл. 70. У случају да који члан намесништва умре или тако оболи да по уверењу три лекара, које Државни Савет одреди на позив она друга два намесника и у договору са њима, не би могао више никако своју дужност вршити, или најзад ако да оставку, друга ће два намесника отправљати државне послове до првога састанка Народне Скупштине која бира трећег намесника.

Ако би пак један од тројице намесника имао преку потребу да за неко време отиде из земље, два друга намесника моћи ће за време његовог одсуства пуноважно отправљати државне послове. Али у том случају овај ће бити дужан да својим друговима остави писмену изјаву, да у напред пристаје на све што би они учинили у кругу Уставом им прописане власти.

У свакој од ових прилика обнародоваће се одмах узрок са којег ће само два намесника отправљати власт Краљевску.

Чл. 71. О васпитању малолетнога Краља стараће се намесници, ако је малолетни Краљ наследио преминулога Краља; ако ли је пак он дошао на престо по одступању Краљевом, о његовом ће се васпитању старати Краљ који му је предао власт.

О имању малолетнога Краља стараће се татори које преминули Краљ поставља у својем тестаменту, или које именују намесници у договору са Државним Саветом, ако их преминули Краљ није поставио.

Чл. 72. Ако Краљ не би по смрти својој оставио мушкога потомства, али би Краљица у време смрти његове била трудна, вршиће до њезинога порођаја Краљевску власт као привремени намесници: Председник Државног Савета, Председник Касационог Суда и Министар Правде.

Чл. 73. У свима случајима у којима према одредбама овога Устава имају да се изберу Краљевски Намесници, Министарски Савет ће привремено вршити под својом одговорношћу уставну власт Краљевску.

Министарски Савет ће дужан тада бити да одмах објави народу прокламацијом да је и услед чега је прихватио владу.

Чл. 74. У случају кад Престо према одредбама овога Устава остане без наследника, Министарски ће Савет узети Краљевску власт у своје руке.

Он је тада дужан да, најдаље за месец дана, од дана смрти Краљеве, сазове Велику Народну Скупштину која ће решити о Престолу.

ДЕО V

Народно представништво

Чл. 75. Народно представништво је Народна Скупштина.

Народна је Скупштина Обична и Велика.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Чл. 76. Народну Скупштину састављају посланици које народ слободно бира по одредбама овога Устава.

Чл. 77. Избори су народних посланика непосредни и тајни. Гласање се врши куглицама.

Чл. 78. Свака жупанија бира онолико посланика колико долази на њу по броју пореских глава. На сваки 4.500 пореских глава долази по један посланик. Ако вишак пореских глава у једној жупанији прелази 3.000 бираће се у њој још један посланик.

У овај број посланика које бира жупанија улазе и они посланици за које члан 100-ти овога Устава изискује нарочите услове.

Чл. 79. Колико је у којој жупанији пореских глава, и колико посланика она има да бира према одредбама овога Устава, одредиће за сваке опште изборе један нарочити одбор састављен из Председника Државнога Савета, Председника и оба Потпредседника последње Скупштине, и Председника Касационог Суда.

Чл. 80. Варош Београд бира четири посланика, вароши: Ниш и Крагујевац по два, а вароши: Алексинац, Ваљево, Врања, Горњи Милановац, Зајечар, Јагодина, Књажевац, Крушевац, Лозница, Лесковац, Неготин, Параћин, Пирот, Пожаревац, Прокупље, Свилајнац, Смедерево, Ђуприја, Ужице, Чачак и Шабац свака по једног посланика.

Чл. 81. Сеоска општина, којој припада село Добриње у досадањем ужичком округу, и сеоска општина, којој припада село Таково у досадањем рудничком округу бирају засебно свака по једног народног посланика.

Чл. 82. Сваки народни посланик представља цео народ, а не само оне који су га изабрали.

Чл. 83. Бирачи не могу давати ни народни посланици примати заповедна и обавезна упутства.

Чл. 84. Право бирачко има сваки рођени или прирођени Србин, који је навршио 21 годину, и који плаћа држави најмање 15 динара непосреднога данка на годину.

Сваки који хоће да употреби своје бирачко право мора претходно узети бирачку карту. А бирачку је карту надлежна власт дужна издати свакоме, који докаже признаницом или протоколом у који се заводи плаћање данка, да је у прошлом или у текућем полгођу платио данак, који даје право бирања.

Чл. 85. Сваки бирач има право да бира само на једноме месту, и то у ономе изборноме кругу у којем је као бирач уписан.

Чл. 86. Официри активни и у недејству, и војници под заставом не могу гласати.

Чл. 87. Право бирачко губе на свагда :

1) Који су осуђени за издајство отаџбине;

- 2) Који су осуђени што су злонамерним осакаћењем изабели војену службу;
- 3) Који су осуђени за хајдуковање и за јацовање хајдучима;
- 4) Који су осуђени за берство испод застава;
- 5) Који су два пута осуђивани на робију;
- 6) Који су као пристајалице непризнатих вера осуђени за вер- шене грађанских ујакности.

Чл. 88. Привремено губе бирачко право:

- 1) Који су осуђени на робију, док се не поврате у права;
- 2) Који су осуђени за преступе на губитак грађанске части, за време док траје та казна;
- 3) Који су у затвору или у ипритору за злочинства или преступе поменуће у тачкама 1-ој и 2-ој;
- 4) Који су судском предуом осуђени што су злоупотребом своје вла- сти, претом, покатоном или обећањем покатопа радни за себе или за дру- гога да буде изабран за посланика, а такође и они, који су осуђени за продају својег гласа. Губитак траје за време докле је судска пре- судна одређена;

5) Који су под стеништем;

6) Који су под старатељством;

7) Који су без дозволе српске владе ступили у службу стране државе.

Чл. 89. Сви бирачи једне жупаније састављају једно изборно тело, и гласају не за поједине кандидате већ за цео кандидатски листу. Истим начином бирају и оне вароши у којима се бира више од једног посланика.

Чл. 90. У жупанијама ће се гласање вршити на више места, према одредбама изборног закона. Вароши ће се такође моћи према потреби законом поделити на више одељака за гласање.

Чл. 91. На свакоме месту где се врши гласање биће образован гласачки одбор састављен од једног општинског одборника, којег је општински одбор изабрао, од по једног представника сваке бирачке листе, и једног судије, судског чиновника или правника.

Чл. 92. У сваком главном месту жупанијском као и у варошима што бирају више од једног посланика, образоваће се главни бирачки одбор који прикупља све гласове, пребрњава их, проглашава резултат избора и даје посланичка пуномоћства.

У том ће одбору председавати један од чланова државног савета, држећн кожом; а неговн судионови: један члан сталног жупанијског одбора, председник месног општинског одбора, један члан виших су- ова или председник првостепеног суда, и по два представника сваке бирачке листе.

Чл. 93. У свакој жупанији сто бирача, а у свакој вароши што бира више од једног посланика педесет бирача, имаће права да саставе своју бирачку листу. На свакој листи мораће да буде записано толико имена колико посланика бира дотична жупанија или варош. Листа ће носити име онога кандидата који је на њој први записан. Таква ће листа имати своју кутију на свакоме месту где се врши гласање.

Целокупан број бирача који су гласали, подељен бројем посланика који има да избере дотично изборно тело, даће количник гласова према коме се свакој листи досуђује сразмеран број посланичких места. Свака ће листа добити толико посланичких места, колико се пута количник садржи у гласовима које је она добила.

У свакој листи количник ће се придавати најпре кандидату на челу листе, па за тим осталим кандидатима у реду у којем су назначени, док се не исцрпе број њезиних гласова.

Посланичка места за која ниједна листа не добије број гласова раван количнику, придаће се оној листи која има број количнику најближи. У случају да је тај број једнак на више листа, решиће коцка, којој се листи има дати посланичко место.

Чл. 94. У варошима где се бира један посланик, као и у општинама којима чл. 81 овога Устава даје изборно право, изабран је онај кандидат, који је добио апсолутну већину гласова.

Ако нико није добио апсолутну већину гласова, извршиће се нови избор. На новоме је избору довољна релативна већина гласова; а у случају равне поделе решиће коцка.

Бирачки одбор, који издаје пуномоћства посланичка биће у њима састављен: од једнога судије месног или најближег првостепеног суда одређеног коцком, председника општинскога суда и по једног представника сваког кандидата.

Чл. 95. Ко нема право бирања не може бити ни изабран за посланика.

Чл. 96. За посланика у Народној Скупштини може бити изабран само онај, који сем услова потребних за право бирања, испуњава још и ове услове:

- 1) да је Србин по рођењу, или да је, ако је природен, настањен пет година у Србији;
- 2) да ужива сва грађанска и политичка права;
- 3) да живи стално у Србији изузимајући оне који се стално баве на страни по државноме послу;
- 4) да је навршио 30 година;
- 5) да плаћа држави најмање 30 динара непосреднога данка.

Чл. 97. Полицијски чиновници не могу бити изабрани за народне посланике.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Чл. 98. Народни посланици који не би били чиновници па би се за време трајања својег посланичког мандата примили државне службе, самим тим престају бити посланици. Али они могу понова бити избрани за народне посланике.

Ова се одредба не односи на министре, који остају и без новог избора народни посланици.

Чл. 99. Чиновници који би били избрани за народне посланике и тога се мандата примили престају бити чиновницима. Ну задржавају своје чиновничке положаје заједно са посланичким мандатом ови чиновници:

- 1) Министри у служби и на расположењу;
- 2) Чланови Државног Савета;
- 3) Изванредни и опуномоћени министри акредитовани код страних дворова, дипломатски агенти и генерални консули;
- 4) Председници и чланови виших и првостепених судова;
- 5) Професори Велике Школе, стручних и средњих школа;
- 6) Пензионари и чиновници на расположењу.

Чл. 100. Међу посланицима сваке жупаније морају бити по три лица, која поред осталих уставних услова општити за све посланике, испуњавају још и овај нарочити услов:

Да су свршили који факултет у земљи или на страни, или коју вишу стручну школу која стоји у реду факултета.

Ну сматраће се да имају тај услов и ако нису свршили ни факултет нити стручну школу сви они:

- а) који су били председници или потпредседници Народне Скупштине;
- б) министри и дипломатски агенти, и они који су то били;
- в) председник, потпредседник и чланови Државног Савета, и они који су то били;
- г) генерали и пуковници у пензији.

Ова три посланика бирају жупаније истим начином као и остале посланике, али одвојено од њих.

Чл. 101. За Обичну Народну Скупштину посланици избрани општим избором бирају се на три године. За сваку трогодишњу скупштинску периоду избори се врше на Крстов дан, 14 септембра.

Ако се општи избори врше после распуштања Скупштине, трогодишња периода Скупштинска ће се рачунати од идућег септембра месеца. Пре почетка те периоде Скупштина се може сазвати у ванредан сазив.

Посланици избрани накнадним изборима добијају своје пуномоћство до краја скупштинске периоде у којој су бирани. Накнадни избори се морају извршити најдаље за месец дана од како је дотично посланичко место упражњено.

Чл. 102. Народна Скупштина се сазива редовно у престоници за 1 новембар сваке године.

Само у случајима неодложиве потребе може се Скупштина држати ван престонице, а влада је дужна да то оправда пред самом том Скупштином сазваном ван престонице.

Сваки редовни сазив Народне Скупштине траје најмање шест недеља.

Чл. 103. Краљ може сазвати Народну Скупштину и у ванредан сазив.

Чл. 104. Народна Скупштина прегледа сама пуномоћства својих чланова и изриче свој суд о њиховој вредности као и о споровима који би се односно њих појавили.

Нико не може спречити изабранога посланика, коме је надлежан бирачки одбор (чл. 92 и 94 овога Устава) издао пуномоћство, да уђе у Скупштину. Једино Скупштина имаће да решава да ли је избор правилан или не.

Чл. 105. На првом својем састанку, држаном под председништвом својег по годинама најстаријега члана, Скупштина ће се коцком поделити у одсеке (секције). Ови ће одсеци затим изабрати сваки по једног члана у одбор за преглед пуномоћстава.

Чл. 106. Народна Скупштина бира себи за сваки сазив из своје средине: председника, два потпредседника и секретаре.

Чл. 107. Сви посланици полажу, пошто им буду оверена пуномоћства и Скупштина их прими за своје чланове, ову заклетву:

»Заклињем се јединим Богом и свим што ми је по закону најсветије и на овоме свету најмилије, да ћу Устав верно чувати, и да ћу у своје посланичкоме раду, опште добро Краља и народа, по мојој души и мојем знању, непрестано у очима имати. И како ово испуњим, онако ми Бог помогао и овога и онога света.«

Чл. 108. На престону беседу којом Краљ отвара седнице Скупштинске, Скупштина одговара адресом.

Чл. 109. Седнице су Народне Скупштине јавне, али се могу претворити у тајне кад то захте председник Скупштине. Влада или десет посланика.

Ако су тајност захтевали председник Скупштине или десет посланика, Скупштина може узети у решавање да ли да седница остане тајна или не.

Чл. 110. Скупштина може решавати само ако је у њезиној седници више од половине целокупнога уставом одређенога броја посланика.

За пуноважан закључак потребна је већина гласова присутних чланова.

У случају равне поделе гласова предлог који је био предмет гласања одбачен је.

Чл. 111. Гласање у Скупштини бива : гласно поименце, седењем и устајањем, или тајно.

Гласање гласно поименце бива кад год се гласа о целокупном закону, и у свима случајима кад Влада или двадесет посланика затраже такво гласање.

Избори скупштинских часника врше се тајним гласањем.

Глас се може дати само лично.

Чл. 112. Законске предлоге, изузев буџет и оне једногодишње финансијске законе који с буџетом стоје у непосредној вези, не може Скупштина узети у претрес, док их најпре не проучи Државни Савет не поднесе о њима Скупштини своје мњење.

Чл. 113. Сваки предлог законски, рачунајући ту и буџет, мора се, пре нег што га Скупштина буде узела у претрес и о њему решавала, упутити нарочитом одбору скупштинском на проучавање. Овај одбор је дужан поднети Скупштини извештај.

Чл. 114. За сваки законски предлог понаособ бираће се одбор по одсецима скупштинским.

Буџет ће се сав проучавати у једноме одбору.

Чл. 115. Ни један предлог законски не може бити усвојен укупно, ако пре тога сваки члан његов није усвојен посебице.

Чл. 116. О сваком законском предлогу мора се гласати два пута у истоме сазиву Скупштине, пре него што се он коначно усвоји. Између првога и другога гласања мора проћи најмање пет дана.

Чл. 117. Никакав закон не може се издати, укинути, изменити, или протумачити без пристанка Народне Скупштине.

Наредбе за извршење закона, и наредбе које потичу из надзорне и извршне власти Краљеве, издаје извршна власт, али се у свакој наредби мора именовати закон на основу којег се она издаје.

Никакав закон, нити икаква наредба државне, жупанијске или општинске власти немају обавезну силу, ако нису обнародовани начином који је закон одредио.

У обнародовању закона мора се казати да је на њега Народна Скупштина пристала.

Чл. 118. Закони и наредбе који су законим начином обнародовани имају обавезну силу за све грађане и власти земаљске. Осим саме Народне Скупштине нико други нема права решавати, да ли је при каквом закону, који је надлежно обнародован, и Народна Скупштина са своје стране суделовала начином како то овај Устав прописује.

Чл. 119. Без одобрења Народне Скупштине не може се никакав данак нити општи државни прирез установити, ни изменити.

Без пристанка Скупштине не може се држава задужити.

Чл. 120. Влада може узети натраг законски предлог који је Скупштини поднела, пре него што је Скупштина о њему коначно решила.

Чл. 121. Кад Скупштина какав законски предлог сасвим одбаци, он јој се не може више подносити за време истога сазива.

Чл. 122. Скупштина има право истраге у изборним и чисто административним питањима.

Сваки посланик има право управљати министрима питања и интерпелације. Министри су дужни дати на њих одговор у току истога сазива.

Чл. 123. Сваки има право управљати Скупштини молбе и жалбе преко њезиног председника.

Скупштина има права достављати министрима молбе и жалбе које су на њу управљене, а ови су дужни давати обавештења о њиховој садржини, кад год Скупштина то од њих захте.

У Народној Скупштини имају право да говоре само њезини чланови, министри и владини повереници. Народна Скупштина нити може примати депутације ни појединце, нити допустити да у њезиној средини говори ко други осим горе поменутих лица.

Чл. 124. Нико и никад не може узети посланика на одговор за глас који је дао као члан Скупштине.

За своје говоре у Скупштини посланици не одговарају ником другом сем самој Скупштини, која их може казнити на предлог председника Скупштине, дисциплинарним скупштинским казнама одређеним у закону о Пословном реду у Народној Скупштини.

Чл. 125. Без овлашћења Народне Скупштине посланици се не могу узимати на одговор, нити ставити у притвор за какву кривицу или за дугове, од дана избора па за све време трајања њиховог посланичког мандата, ван случаја кад се ухвате на самоме делу. Ну и у том последњем случају Скупштина се ако је на окупу одмах извештава, и она даје или одриче овлашћење да се истрага продужи за време сазива.

Чл. 126. Скупштини припада искључиво право да у својој средини одржава ред преко својег председника.

Никаква оружана сила не може се поставити у згради Народне Скупштине нити у њезином дворишту.

Нико оружан не сме ући у зграду Народне Скупштине, осим лица која по пропису оружје носе, а у Скупштину по скупштинескоме послу долазе.

Чл. 127. Народна Скупштина стоји у непосредном сношају само са министрима.

Чл. 128. Чланови Скупштине добијају из државне касе путни трошак и дневницу за време вршења посланичке дужности.

Количина ове дневнице одређује се нарочитим законом.

Чл. 129. Блиски прописи о пословноме реду у Скупштини одређиће се нарочитим законом.

Чл. 130. За Велику Народну Скупштину бира се два пута онолико посланика колико за Обичну Народну Скупштину.

За Велику Народну Скупштину не вреди чл. 100-ти овога Устава.

Чл. 131. Велика Народна Скупштина сазива се кад је потребно:

- 1) да се реши о Престолу (чл. 74);
- 2) да се изберу Краљевски Намесници (чл. 62);
- 3) да се решава о изменама у Уставу (чл. 202);
- 4) да се решава о смањивању или размени којег дела државне области (чл. 2);
- 5) кад Краљ нађе за потребно да саслуша Велику Народну Скупштину.

ДЕО VI

М и н и с т р и

Чл. 132. На врху државне службе налази се Министарски Савет, који стоји непосредно под Краљем.

Министарски Савет састављају министри наменовани, за поједине струке управе и Председник Министарског Савета, који може бити без портфеља. Све министре и Председника Министарског Савета поставља Краљ указом.

Ступајући у дужност министри полажу заклетву да ће бити верни Краљу и да ће се савесно придржавати Устава и закона.

Чл. 133. Министар може бити само Србин по рођењу, или прирођени Србин, који је пет година настањен у Србији.

Чл. 134. Ниједан члан Краљевскога дома не може бити министар.

Чл. 135. Министри имају приступа у Народну Скупштину, која их је дужна саслушати кад год то затраже. Ну гласати у Скупштини могу министри само ако су у исто време и народни посланици.

Скупштина има право захтевати да су министри присутни у њезиним седницама.

Чл. 136. Министри су одговорни Краљу и Народној Скупштини за своја службена дела.

Сваки акт државни који Краљ потписује мора премапотписати надлежни министар.

Писмена или усмена наредба Краљева не може ни у каквом случају склонити министре од одговорности.

Чл. 137. И Краљ и Народна Скупштина имају право да оптуже министре: 1) за издају земље и владоца; 2) за повреду Устава и уставних права српских грађана; 3) за примање мита; 4) за оштећење др-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

жаве из користољубља, и 5) за повреду закона у случајима, које буде одредио нарочити закон о министарекој одговорности.

Чл. 138. Предлог да се министар оптужи мора се учинити написмено, мора садржавати тачке оптужења и бити потписан најмање од двадесет посланика.

Да се министар стави под суд потребан је пристанак две трећине гласова свију присутних чланова Народне Скупштине.

Оптуженоме и под суд стављеноме министру суди Државни Суд, састављен из чланова Државнога Савета и чланова Касационога Суда.

Чл. 139. Нарочитим законом, који ће се донети у првоме сазиву Народне Скупштине, одредиће се ближе, поједини случаји министарске одговорности, казне које се имају применити на њихове кривце, састав суда за њихово суђење и поступак у суђењу.

За оне случаје министарске одговорности, који нису предвиђени у кривичноме законнику као сама по себи казнима дела, министар не може бити осуђен на већу казну од затвора.

Чл. 140. Краљ не може осуђеноме министру ни опростити ни смањити казну без пристанка Народне Скупштине.

Чл. 141. Одговорност министарска застарева за четири године од дана кад је учињено дело, за које министар подлежи оптужби.

ДЕО VII

Д р ж а в н и С а в е т

Чл. 142. Државни Савет је састављен од 16 чланова, од којих 8 именује Краљ а 8 Народна Скупштина, и то овим начином: Краљ предлаже Скупштини листу од шеснаест кандидата измеђ којих она бира осморицу које Краљ поставља за саветнике; Народна Скупштина са своје стране предлаже Краљу листу од шеснаест кандидата измеђ којих Краљ поставља осморицу за саветнике. На исти начин се попуњавају упражњена места у Државноме Савету.

Чл. 143. Државни саветници се постављају на цео живот. Они улазе у ред осталих државних чиновника. Саветници не могу бити преко своје воље уклоњени са својих места ни преведени у друга звања државне службе. Они се не могу ни у пензију ставити преко своје воље, сем ако су навршили 40 година државне службе или 65 година живота, или ако су тако оболели да не могу више вршити своју дужност.

Чл. 144. Државни саветници могу бити они српски грађани, који су навршили 35 година, који су свршили у Србији или на страни какав факултет или какву вишу стручну школу која стоји у реду факултета и који су провели 10 година у државној служби.

Ну они које овај Устав затече у звању државних саветника могу бити изабрани и постављени за саветнике и ако немају ове услове.

Чл. 145. Председника и Потпредседника Државног Савета постава Краљ из средине Савета на три године.

Чл. 146. Државни Савет има ове дужности :

1) да на позив владе израђује законске предлоге и нацрте административних наредба од општега значаја ;

2) да проучава законске предлоге, које Влада подноси Скупштини, или који су потекли из скупштинске иницијативе, и да даје своје мишљење о њима. Ово мишљење саветско није обавезно ни за Скупштину ни за Владу, али се ипак мора увек у целини саопштити Народној Скупштини пре него што она узме дотични законски предлог у претрес. Скупштина и влада могу одредити свака за своје предлоге рок у којем Савет има поднети своје мишљење ; Савет може тражити да му се тај рок продужи. Ну ако и после продуженог рока Савет не поднесе свој извештај и своје мишљење, Скупштина ће без њега прећи на претрес и на решавање ;

3) да саставља кандидациону листу за упражњена места у Главној Контроли и у Касационом и Апелационом Суду ;

4) да доноси закључна решења о жалбама које се тичу избора за жупанијске скупштине и одборе и општинских избора ;

5) да даје Влади своје мишљење о предметима које би му она поднела ;

6) да разматра и решава жалбе против министарских решења у спорним административним питањима. Ова решења Државног Савета обавезна су за министре ;

7) да решава сукобе између административних власти ;

8) да одобрава делимичне издатке из општега кредита, одређенога буџетом за ванредне потребе, као и делимично употребљавање кредита одређенога на грађевине, у колико би издатак у појединим случајима био већи од суме, којом министар може сам по закону располагати ;

9) да одобрава изузетно ступање у српско грађанство ;

10) да одобрава поравнања између државе и појединих лица, која би се по државне интересе као корисна показала ;

11) да решава, да ли по закону има места заузимању непокретних добара за опште народну потребу ;

12) да врши послове, који би му разним земаљским законима одређени били.

Чл. 147. Пословни ред у Државном Савету одредиће се посебним законом.

ДЕО VIII

С у д с к а в л а с т

Чл. 148. Судови су независни.

У изрицању правде они не стоје ни под каквом влашћу, но суде и решавају само по закону.

Никаква државна власт, ни законодавна ни управна, не може вршити судске послове, нити опет судови могу вршити законодавну или управну власт.

Правда се изриче у име Краља.

Чл. 149. Никакав суд ни судско уређење и надлежност не може се установити друкчије осим законом.

Али никада и ни под којим именом не могу се установити ванредни или преки судови или комисије за суђење.

Чл. 150. Установа пороте задржава се.

Њезину надлежност одређује закон.

Чл. 151. Има три степена судства: Првостепени, Апелациони и Касациони Суд.

За целу Србију биће само један Касациони Суд, који не суди о делу него само о праву.

Овај Касациони Суд решаваће и о сукобима између судске и административне власти.

Председник Касационога Суда има ранг државнога саветника.

Чл. 152. Ниједан суд не сме никога узимати на одговор нити судити, ако по закону није надлежан.

Чл. 153. За изрицање правде у судовима морају бити најмање три судије.

Само за предмете мање важности, кривичне и грађанске, може се законом завести суд у коме ће судити један судија.

Чл. 154. Суђење је у судовима јавно, осим случаја где суд нађе да ваља искључити јавност ради реда или морала.

Судије се саветују и гласају тајно, а пресуда се исказује гласно и јавно.

У свакој пресуди и сваком решењу морају се навести разлози и законске одредбе на којима су они основани.

Чл. 155. У свима злочинима и преступима оптужени мора имати браниоца од како се под суд стави, цу може га имати и раније у случају чл. 9 овога Устава зарад изјаве жалбе. Ако он сам не одреди себи браниоца, суд ће му га поставити. У преступима може оптужени ако хоће, узети себи браниоца.

Чл. 156. Све судије поставља Краљ.

Председници првостепених судова постављају се по двама листама од којих једну предлаже Касациони, а једну Апелациони Суд.

Председници и чланови Касационога и Апелационога Суда постављају се такође по двама листама од којих једну предлаже Државни Савет, а једну Касациони Суд.

У свакој кандидационој листи мора бити два пута онолико кандидата, колико има упражњених места. Кандидати могу бити исти и на једној и на другој листи.

Чл. 157. Не могу бити судије у исто време у једном суду, нити заједно судити, сродници: по крви у правој линији у коме било степену, у побочној до четвртога степена закључно, а по тазбини до другог степена закључно.

Чл. 158. Судија може бити само онај Србин који је, уз друге законске услове за државну службу, свршио правни факултет у Србији или на страни. У првостепеном суду може бити судија само онај који је навршио 25 година, а у вишем суду онај који је навршио 30 година живота.

Ове одредбе не вреде за судије, које нису државни чиновници.

Чл. 159. Судије су у својим звањима сталне.

Судија не може бити лишен свога звања, ни и под којим изговором уклоњен са дужности против своје воље, без пресуде редовних судова или дисциплинарне пресуде Касационога Суда.

Судија не може бити тужен за свој судски рад без одобрења Касационога Суда.

Судија може бити премештен само новим постављењем по његовом писменом пристанку.

Судија не може бити стављен у пензију против своје воље, осим кад наврши 60 година живота, или 40 година државне службе, или кад телесно или душевно тако оболи да не може дужност вршити. Ну са последњег случаја не може се судија ставити у пензију без решења Касационога Суда.

Чл. 160. Судија не може примити вршење какве друге државне службе, изузев хонорарну професору на правном факултету. Он не може ни привремено бити упућен преко своје воље на другу плаћену или бесплатну дужност.

Чл. 161. Нарочитим законом ће се одредити састав, уређење и надлежност војених судова, као и услови које морају имати њихови чланови.

Д Е О IX

Жупаније, срезови и општине

Чл. 162. У жупанијама постоје уз државне управе власти, као самоуправни органи: жупанијске скупштине и стални жупанијски од-

бори. Њихов је задатак да воде бригу о чувању и унапређењу просветних, привредних, саобраћајних, санитарских и финансијских жупанијских потреба, као и да врше све послове који би им се законом у делокруг ставили.

Чл. 163. Општине имају своју самоуправу.

За вршење општинских послова постоје: општински суд, општински одбор и општински збор.

Чл. 164. Општински су избори непосредни.

Чл. 165. Право гласања при општинским и жупанијским изборима има сваки српски грађанин, члан дотичне општине или жупаније, који, уз друге законске услове, плаћа држави 15 динара непосреднога данка на годину.

Чл. 166. Општинске власти, као и жупанијске скупштине и стални жупанијски одбори, поред општинских и жупанијских послова у својим круговима, дужне су вршити државне послове које им закони одреде.

Чл. 167. Нова се општина не може створити, нити се обим општина што постоје може мењати, без одобрења законодавне власти.

Чл. 168. Сваки грађанин и свако непокретно добро мора припадати некој општини и спосити терете општинске, среске и жупанијске.

Чл. 169. Никакав жупанијски ни срески прирез не може се установити без одобрења жупанијске скупштине, а никакав општински прирез без одобрења општинског збора.

Жупанија, срез и општина не могу се ни задужити, док то не одобри жупанијска скупштина или општински збор.

Закон ће одредити, у којим случајевима ће бити потребно за те прирезе и за то задуживање, одобрење законодавне или друге које државне власти.

Чл. 170. Жупаније, срезови и општине могу, као и поједина лица, имати својег имања.

Чл. 171. Делокруг и уређење самоуправних жупанијских, среских, и општинских власти, и однос између њих и државних власти уређиће се нарочитим законима.

Д Е О Х

Државне финансије, државна економија и државно имање

Чл. 172. Сваки српски грађанин плаћа држави данак.

Данак се плаћа по имућности.

Чл. 173. Нико се не може ослободити од плаћања данка, ван случаја који је закон предвидео.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Краљ и Наследник Престола не плаћају државни данак.

Чл. 174. Никаква пензија, никаква милостиња или награда не може се дати, ако није основана на закону.

Чл. 175. Сваке године Народна Скупштина одобрава државни буџет који вреди само за годину дана.

Буџет се мора подносити Народној Скупштини у самој почетку њезинога рада. У исто време подносиће се Народној Скупштини закључени прошлогодишњи рачун.

Сви приходи и расходи државни морају ући у буџет и у закључени рачун.

Скупштина може предложене поједине партије буџета увећати или смањити или изоставити.

Уштеда једне буџетске партије не може се утрошити на подмирење потреба друге партије без одобрења законодавне власти.

Чл. 176. Ако Народна Скупштина није могла да утврди нови буџет пре почетка рачунске године, она може продужити привремено буџет истекле рачунске године све док нови буџет не буде утврђен.

Ако је Народна Скупштина распуштена или одложена пре него што је решила буџет, Краљ може продужити буџет истекле рачунске године највише за четири месеца.

Чл. 177. Руде су својина државна.

Чл. 178. Право монопола припада држави. Ну држава може пренети то своје право на другога, али само путем закона и на одређено време

Повластице (концесије) дају се само путем закона и то опет за одређено време.

Чл. 179. Државно имање образује сва покретна и непокретна добра и сва имаовна права, које држава као своја прибавља и притежава.

Само законом се може државно имање отуђивати, или оно и његов приход заложити или иначе оптеретити.

Чл. 180. Од државнога имања разликује се Краљево приватно имање, којим Краљ слободно располаже за живота и на случај смрти по одредбама грађанскога законика.

Трошкове за одржавање оних државних имања која се Краљу на уживање уступају исплаћује Краљ.

ДЕО XI

Главна Контрола

Чл. 181. За преглед државних рачуна постоји Главна Контрола као особено надлештво.

Главна Контрола се састоји из пет чланова, међу којима је један председник. Њих бира Народна Скупштина из кандидационе листе коју саставља Државни Савет, и на којој је предложено два пута онолико кандидата колико је празних места.

Чланови Главне Контроле имају ранг судија Касационог Суда, а њезин председник ранг државног саветника.

Чл. 182. Чланови Главне Контроле могу бити само они српски грађани који су свршили правни факултет у Србији или на страни, који су навршили 35 година старости и 10 година државне службе.

Чл. 183. Главна Контрола прегледа, исправља и ликвидира рачуне опште администрације и свих рачунопологача према државној каси. Она мотри да се не прекорачи ни један издатак по буџету и да се не догоди никакво пренашање сума из једне буџетске партије у другу. Она закључује рачуне свих државних управа и дужна је прикупљати све доказе и сва потребна обавештења.

Општи рачун државни подноси се Народној Скупштини са примедбама Главне Контроле, и то најдаље за две године, рачунајући од закључка сваке буџетске године.

ДЕО XII

Д р ж а в н а с л у ж б а

Чл. 184. Сви српски грађани по рођењу имају једнака права на сва звања у свим струкама државне службе, ако само испуњавају оне услове које закони изискују.

Прирођени српски грађани имају права на службу државну, само ако су пет година настањени у Србији.

Странци, а такође и они природњени српски грађани који још нису настањени пет година у Србији, могу бити примљени у државну службу само под уговором и то у извесним случајима које закон изречно предвиђа.

Чл. 185. При постављању и унапређивању чиновника пазиће се на одлично владање, способност и стручну спрему. За доказивање стручне спреме завешће се поступно државни испити у свима струкама државне службе.

Чл. 186. Сваки је чиновник одговоран за своја службена дела.

Чл. 187. Чиновници полажу при ступању у државну службу заклетву: да ће Краљу бити верни и послушни и да ће се савесно придржавати Устава и закона.

Чл. 188. Звања државне службе и плате чиновничке по свима струкама утврђују се законом.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unilib.rs Чл. 189. Задржава се установа пензије за чиновнике. Законом се одређују основи, по којима чиновник може имати право на пензију, као и по којима чиновник може бити стављен у пензију.

Чл. 190. За пензију деци и удовици умрлога чиновника задржава се особени фонд основан улозима од плата и пензија чиновничких.

ДЕО XIII

Црква, Школа и Добротворни Заводи

Чл. 191. Духовне власти свију признатих вероисповеди у Србији стоје под надзором министра црквених послова. Али унутрашња управа источно-православне Цркве остаје Архијерејском Сабору; а за друге вероисповести њиховим духовним властима.

Уређење црквених власти и богословских школа источно-православне Цркве доноси се законским путем, по саслушању Архијерејскога Сабора.

Чл. 192. Преписка духовних власти српске источно-православне Цркве са страним црквеним властима, Саборима и Синодима врши се са одобрењем министра црквених послова.

Службена преписка других вероисповести у Србији са страним црквеним властима, Саборима и Синодима, мора се такође подносити на увиђај и одобрење министру црквених послова.

Чл. 193. Службена писма или наредбе црквених власти, Сабора и Синода са стране не може никаква црквена власт у Србији обнародовати ни извршити без знања и одобрења министра црквених послова.

Жалбе противу злоупотреба црквене власти ма које вероисповеди у земљи подносе се министру црквених послова.

Свештена лица и установе у погледу грађанских односа и имања потчињена су земаљским законима.

Чл. 194. Све јавне и приватне школе и други заводи за образовање стоје под надзором државне власти.

Чл. 195. Добротворни заводи или задужбине за просвету и друге добре цели, које за живота или на случај смрти оснују приватни људи својим имањем или фондовима, моћи ће постојати само по одобрењу државне власти основаном на закону. Али имање ових завода не може се сматрати као државно имање и не може се ни на шта друго употребити осим на оно на што је намењено и како је намењено.

Само ако се временом, према промењеним друштвеним и другим приликама, покаже да то није могуће, може се ово имање, у споразуму са заводским управљачима, употребити на друге сличне цели.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Д Е О XIV

Војска

Чл. 196. Сваки је Србин дужан да служи у војсци.
Рок војене службе, начин одслуживања, и изузећа од личне службе прописане нарочити закон.

Законом ће се такође прописати: каквих чиновна има у војсци, како се ти чиновници добијају и како се губе.

Чл. 197. Устројство војске прописује се нарочитим законом, а формацију њезину одређује Краљ уредбом.

Чл. 198. Колико ће се војске стално под заставом држати одређиваће се сваке године законом о буџету.

Чл. 199. Војницима под заставом суде за њихова кривична дела војени судови, по одредбама војено-судских закона.

Одредбе о војеној дисциплини и дисциплинским казнама прописује Краљ уредбом.

Чл. 200. Нико не може добити државну службу, ако није свој рок у војсци одслужио.

Чл. 201. Страна војска се не може узети у службу државну. Уговор да страна војска поседне српско земљиште или да пређе преко њега не вреди без одобрења Народне Скупштине.

Д Е О XV

Измене у Уставу

Чл. 202. Краљ може предложити Скупштини и Скупштина Краљу да се у Уставу што измени, допунити или протумачити.

У предлогу таквом морају се изреком именовати све тачке Устава које би се имале изменити, допунити или протумачити.

Скупштина ће три пута гласати о таквом предлогу остављајући од гласања до гласања најмање по пет дана.

За решавање овога предлога мора у Скупштини бити најмање три четвртине уставнога броја посланика; а узете се да је предлог примљен ако је за њ гласало најмање две трећине присутних посланика.

Ако предлог на тај начин буде усвојен у двама скупштинским сазивима који долазе један за другим и ако га Краљ за тим усвоји, Скупштина ће се распустити, а Велика Народна Скупштина сазваће се најдаље за четири месеца.

Велика Народна Скупштина може решавати само о оним изменама и допунама или тумачењу Устава, које садржи предлог на основу којег је она сазвана.

Њезина ће решења вредети кад их Краљ потврди.

Прелазна наређења

Чл. 203. I Првога Маја 1889 године извршиће се избори за ванредни сазив Народне Скупштине, која ће се састати 15 Маја 1889.

II Ужи Уставотворни Одбор, изабран Одбором који је Краљ сазвао да изради нацрт овога Устава, дужан је спремити, на основима садржаним у овоме Уставу, нацрт привременога изборнога реда, који ће се применити само на изборе народних посланика за први ванредни сазив Народне Скупштине. Овај нацрт поднеће се Државном Савету на решење, а кад добије потврду Краљеву имаће силу закона.

III Државни Савет остаје у своме садашњем саставу, да врши дужности предвиђене овим Уставом, док се на првом ванредном сазиву Народне Скупштине не изврши наименовање чланова Државнога Савета према одредбама овога Устава (чл. 142).

То исто вреди и за чланове и председника Главне Контроле (чл. 181).

IV Док се не донесу закони о уређењу нових установа, које се стварају овим Уставом продужиће своју радњу установе које се затеку кад се овај Устав обнародује, управљајући се по одредбама овога Устава.

V Док се не донесе закон о истражним судијама вреде одредбе члана 9 овога Устава и за садашње истражне власти.

VI За време првога ванреднога сазива Народне Скупштине, а пошто се законом уреди нова административна подела земље и буде постављен Државни Савет према чл. 142 овога Устава, извршиће се нов распоред председника и судија Касационога, Апелационога и Првостепених Судова на овај начин :

1) Одмах чим буде постављен према Уставу Државни Савет, он приступа избору председника и чланова Касационога Суда и подноси листу изабраних Краљу :

2) Председник и чланови Касационога Суда ступају у дужност чим их Краљ постави ;

3) Председник и чланови Апелационог Суда бирају се по овоме Уставу (чл. 156);

4) Председници Првостепених Судова бирају се овако : Једну листу кандидациону саставља Државни Савет, а другу Касациони Суд. Из тих кандидата Краљ поставља председнике за поједине судове ;

5) Чланови Првостепених Судова остају на својим местима, ако имају услове за судије које изискују овај Устав и закони, и ако у новој судској организацији буде задржан суд чији су они чланови. У Првостепеним Судовима који буду задржани имаће првенствено право на места што се имају попунити, судије укиннутих судова које имају потребне услове ;

6) До састава судова по овоме прелазноме наређењу, све судије врше своје досадање дужности. Све садашње судије које не буду остале у судству по новоме распореду, добиће пензију према одредбама закона о чиновницима.

VII Сви закони што постоје биће прегледани и доведени у сагласност са овим Уставом.

VIII На ванредноме сазиву Народне Скупштине од 15 Маја 1889 донеће се ови закони : 1) државни буџет ; 2) закон којим се судска власт, коју данас врше полицијске власти, преноси на грађанске судове, а у неколико и она судска власт коју сада врше општински судови ; 3) изборни закон скупштински ; 4) закон о уређењу жупанија, срезова и општина, и 5) закон о пословноме реду у Народној Скупштини, као и други закони, који би се показали као неодложно потребни да се овај Устав уведе у живот.

А за време прве законодавне периоде донеће се ови закони : 1) закон о министарској одговорности ; 2) закон о штампи ; 3) закон о удружењима и јавним зборовима ; 4) закон о пословноме реду у Државноме Савету ; 5) закон о уређењу Главне Контроле.

Чл. 204. Од дана кад се овај Устав обнародује губе важност Устав од 29 Јуна 1869 год. као и сви закони и наредбе, у колико би били противни овоме Уставу.

Министарски савет дужан је обнародовати Устав у званичним новинама за 24 часа после потписа, а затим објавити га у целој земљи.

Чланови ужег уставотворног одбора : Јован Ристић, Милутин Гарашанин, Сава Грујић, Јован Авакумовић, Марко Стојановић, Милан Кујунџић, Михаило Кр. Ђорђевић, Михаило Павловић, Пера Велимировић, Риста Поповић, Стојан Бошковић, Стојан Рибарац.

Секретари : Живан Живановић, Живојин Симић, Др. Милован Ђ. Миловановић.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ИЗ СУДНИЦЕ

XXVI

Примена и тумачење §§ 188 и 200 кривичног законика

(ОДЛУКА ОПШТЕ СЕДНИЦЕ КАСАЦИОНОГ СУДА)

Неки Јон из Малајнице буде оптужен Суду окр. Крајинског што је Јону, кћер умрлог Стојана Белића из истога места, без знања њене матере одвео у намери да се венча с њоме, па је на варљив начин обљубио а за тим отерао.

По свршеном извиђају првостепени суд нашао је :

»Да постоји дело одводења непунолетне девојке преваром, с обећањем да се с њоме венча, које је као кажњиво предвиђено § 188 крив. закона.

За доказ постојања дела Суд је узео то, што је обешчашћена Јона под заклетвом потврдила, да ју је оптужени под обећањем ступања у брак одвео својој кући, па пошто је лишио девојаштва од куће побегло и неће да је узме, већ је напустио. Да је Јона лишена девојаштва баш у то време, потврђено је лекарским уверењем, а да ју је тужени под обећањем да ће се с њоме венчати, кући одвео, потврдили су два сведока, и по томе да се оптуженоме казна има одредити по § 188 крив. зак. јер се доказује одводење извршено преваром у цели ступања у брак, — па пресуди : да се оптужени казни са једном годином и шест месеца затвора.

Ову пресуду првостепеног суда одобри и Апелациони Суд у своме I одељењу 23 Марта ове год. Бр. 2063.

Касациони Суд по жалби државног тужиоца и браниоца оптуженог, у своме I одељењу 14 Маја ове год. Бр. 1872 нађе : »да пресуда Апелационог Суда не одговара закону у томе, што је одобравајући пресуду првостепеног суда погрешно узео, да је тужени учинио дело казнимо по § 188 крив. зак., јер за појам овога дела претпоставља се увек превара или сила, а овде тога нема пошто је тужени приватну тужитељицу одвео и обљубио по саизволењу њеном, и према томе оптужени је овде учинио дело казнимо по § 200 крив. зак по коме законском пропису има му се и казна одредити.«

Али Апелациони Суд не прими ове примедбе са ових противразлога :

„Ма да у овоме случају има саизволења приватне тужитељке Јоне за одводење и обљубу, ипак овде, према начину на који је оптужени приволео тужитељку Јону на одводење, и према цели у којој је оптужени тужитељку одвео, не може бити дело просте обљубе из § 200 већ дело из § 188 крив. зак. — дело обљубе извршено преваром.

Оптужени позивајући тужитељку обећавао је венчати се њоме. Тужитељка верујући таквом обећању саизволела је да је оптужени својој кући одведе, па је пристала и на обљубу, верујући датој речи од стране оптуженога да ће се њоме венчати, и не сумњајући ни најмање да ће је оптужени по извршеној обљуби напустити и од своје куће отерати.

Сам тај факт, што је оптужени по извршеној обљуби приватну тужитељку напустио и од своје куће отерао, обелодањује непоштену намеру оптуженога и *превару* за *одводење* те да са њом изврши обљубу.

Па кад стоји то, да је овде одводење извршено на *преваран начин*, и сама обљуба извршена је на *преваран* начин, онда таква радња оптуженога кажњива је по § 188 крив. зак. а не по § 200 кривичног закона.“

Касациони Суд у својој општој седници 3 Новембра ове год. Бр. 3527 нађе : да су ови противразлози Апелац. Суда закону зобразили а примедбе оделења Касац. Суда да не стоје.

XXVII

Може ли се само један кат просечених тканица узети за основ покушаног убиства ножем

(ОДЛУКА ОПШТЕ СЕДНИЦЕ КАСАЦИОНОГ СУДА)

Стојан буде оптужен Суду окр. Крушевачког што је Аксентија пред кафаном у чаршији толико тукао да је један штап о њега изломљено, па онда *покушао* да га прободне ножем у трбух, јер је Аксентије био опасан двојим тканицама те није могао сасвим да га прободне; а осим тога што је пред истом кафаном као на јавном месту назвао Аксентија лоповом, псовао му оца и матер и друго.

Приватни тужилац тражио је да се оптужени осуди на заслужену казну и да му плати за претрпљени страх и нанету јавну увреду, дангубне и друге трошкове 240 динара; а оптужујућа власт тражила је да суд оптуженога осуди по § 155 у вези са § 41 и по § 213 казн. закона.

По извиђају код иследне полиц. власти и по рассмотрењу акта, Суд окр. Крушевачког нађе :

„Да дело покушаја убиства не постоји, како према томе што се ничим не потврђује намера оптуженога за дело убиства, тако и што је једини траг, на основу кога се представља дело покушаног убиства она рупа нађена на тканицама тужиочевим, на који траг суд не може да оснује своје мишљење о постојању представљенога дела покушаног убиства, и са разлога, што је и по *вештачком мишљењу требало да се просече још ко,и кат од тканица* којима је тужилац опасан био, па да наступи могућност повреде која би тек могла да послужи као основ за питање : да ли је оптужени намеравао да тужиоца убије ? а тако и са разлога, што и сами вештаци нису могли на основу нађенога да закључе, да је акт последица покушаног убиства над тужиоцем.“ --- Односно дела јавне увреде нађе да има места стављању под суд.

По жалби приватног тужиоца Касациони Суд у своме II одељењу нађе, да решење Суда окр. Крушевачког не одговара закону са ових разлога :

»Кад је вештачким прегледом нађено да има трагова од ножа на тужиочевим тканицама, онда је Суд погрешно што је оптуженога пустио испод суђења за дело покушаја убиства, већ на против требао је истрагу да продужи и вештачко мишљење да доведе у везу са исказима сведока очевидаца: Вукадина, Вељка и Живадина, од којих неки потврђују извршење самога овог дела, а неки поједине околности које се односе на то, па све то кад укупно оцени, онда да види да ли има дела покушаја убиства, јер за исто према § 41 крив. законика није потребан траг на телу нападнутога од започетог фактичког извршења, већ је довољно ако је средство извршења остало у покушају узроцима који нису зависили од воље оптуженога.

Суд окр. Крушевачког не прими ове примедбе, што »исказима сведока, који се у поменутиим примедбама епсмињу, није потврђена намера за убиство.«

Али Касациони Суд у својој општој седници 16 Новембра ове године Бр. 4066 нађе, да су примедбе одељења Касационог Суда закону саобразне а противразлози Суда окр. Крушевачког да не стоје, јер намера оптуженога не изводи се само из онога шта је оптужени напред радио или шта је говорио, него и из саме радње његове при чинењу дела ; и тако кад је овде оптужени ножем, дакле, оруђем којим се убиство може да изврши, ударио тужиоца у трбух, дакле, у место где се најлакше смрт задати може, то се из тога довољно на-

мера његова за убиство види, а што тужилац није у исто време и у телу повређен, то се има благодарити случајности, а то је тврдоћа појаса који је кадар био да нож задржи те да не дође до тела тужичевог.

САОПШТИО

М. Дамјановић

XXVIII

Пресуда изречена од ненадлежно састављеног суда, кад противу ње није у законом року жалба поднета, као јавна исправа по §-у 187 грађ. судс. пост. потпун је доказ за онога, који њоме своје право доказује

(одлука опште седнице касационог суда)

Андрија за себе и своју браћу : Лазара, Милана, Алексу, Светозара и Владимира поднео је Суду окр. Ужичког тужбу у којој је представио : како је њихов покојни отац Вук живео у задрузи са својим братом Јованом, који кад је умро, оставио је после себе удовицу Петру без деце. Њихов отац још за живота свога дао је Петри сав припадајући део имања њеног пок. мужа, а њиховог стрица, на уживање, које је она све до своје смрти и држала.

Али како је Петра још за живота свога узела к' себи њиховог најстаријег брата Ђорђа, — не могући сама живити, — то је све имање које је њој на уживање било дато и после смрти њене остало при њиховом брату Ђорђу, који га и сад сам држи и ужива; а њима — тужиоцима — као својој рођеној браћи ништа од имања не да нити на леп начин оће, да с њима заједнички деобу учини. Па с тога су тражили, да Суд пресуди, да и они имају право на деобу заједно са Ђорђем, као законити наследници.

Тужени Ђорђе, не признавајући тражење тужилачке стране, поднео је пресуду избраног Суда којом је учињена деоба између Вука и Петре, а по којој је Петра добила део имања у својину и после своје смрти оставила њему — туженоме. — Вук је, вели, као задружни брат умрлог Јована наследио имање његово, пошто Јован није оставио после себе деце. Противу пресуде избраног Суда, који је састављен по жељи Вука и његове снахе Петре, није употребљено никакво правно средство и она је постала извршном. Па према наведеноме, а пошто је Петра по гласу теретног уговора све своје имање оставила њему

— туженоме, — то тужиоци ни у коме случају немају права на деобу спорног имања.

На овај поднесени доказ туженога Ђорђа, — тужиоци су приметили: да пресуда избраног Суда, на којој тужени своје право својине оснива, не вреди према §-у 6-ом под г. грађ. судс. пост., јер општински Суд није надлежан био да одређује избрани Суд, према вредности самога спора од 480 дин., нити је то по грађ. зак. вредело, пошто удовица Петра спорно имање није могла добити у својину већ само на уживање до смрти или преудаје.

Тужени је остао при својој речи.

Првостепени Суд пресуди: да тужиоци имају право на деобу спорног имања. Ово су му разлози:

»По §-у 412 гр. зак. жена после смрти свога мужа има право само да ужива имање свога мужа до смрти или преудаје; а по §-у 414 ист. зак. после женине смрти имање остаје у наслеђе законитим наследницама њенога мужа. Тужени је признао -- § 180 гр. пост. — да је умрли Јован рођени брат пок. Вука, оца тужилаца и туженог, као и да је умро без порода; према чему тужиоци, као најближи сродници пок. Јована — пошто му је жена Петра умрла — имају право да са туженим поделе Јованово имање које је Петра уживала. Зато им се исто и досудити има.

Поднесена пак пресуда избраног Суда, којем је тужени хтео доказати да је спорно имање својина Петре, жене пок. Јована, не вреди што је избрани Суд, који је ову пресуду изрекао, састављен код општинског Суда који по §-у 6 под г. грађ. судс. пост. није био надлежан да га саставља за деобу спора од вредности, од колике је овај спор; а кад не важи пресуда онда не важи ни поднесени уговор, закључен између туженог и умрле Петре, којим му је спорно имање у својину оставила; јер ко шта нема, не може ни другоме дати — § 29 гр. зак.»

По жалби туженог Касациони Суд примедбама својим поништио је горњу пресуду првостепеног Суда са ових разлога:

«Кад тужени наводи, да је удова Петра од Ђорђа и тужилаца оца Вука по пресуди избраног Суда, која је извршном постала, добила у својину поменуто имање, као удова пок. Јована, а рођеног брата Вукова, онда је Суд тај према §-у 105 гр. судс. пост. тач. 7 требао да цени садржину те пресуде, којом су Вук и Петра удова пок. Јована извршили деобу, тим пре, што је пресуда у овој деоби изречена, као извршна вредећа, и по томе, она би се могла само поновљењем парнице поништити а никако друкчије.»

Првостепени Суд није усвојио ове приметбе, него је дао следеће противразлоге:

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

»Што је Суд својом пресудом оценио једном ову пресуду избраног Суда, коју је тужени у доказ свога права поднео, и нашао: да та пресуда не вреди, пошто је избрани Суд био састављен од ненадлежне власти, без обзира на то, што је она постала извршном; и према томе овај Суд не би имао шта више ценити у смислу горњих примедба Касац. Суда, већ остаје да Касациони Суд ову оцену судску огласи или као погрешну или као закону саобразну.«

Касациони Суд у општој седници својој нашао је: »да су примедбе II одељења Касац. Суда, учињене на пресуду првостепеног Суда, саобразно закону изречене; а поменути противразлози првостепен. Суда да не стоје.«

Првостепени Суд усвојив ове примедбе Касац. Суда, нашао је: »Да је тужена страна поднесеном пресудом избраног Суда, која је извршном постала, као јавном исправом по ž-у 187 грађ. судс. пост. потпуно доказала, да је пок. Петра постала правим сопствеником спорног имања; а поднесеним уговором, полиц. влашћу потврђеним, закљученим између туженог Ђорђа и пок. Петре, тужени је доказао, да је то спорно имање по смрти Петриној прешло на њега; и да је од тада он постао сопствеником истога; са чега се тужиоци од свог тражења као неумесног имају одбити.«

САОПШТИО

М. С. Зотовић

СУДСКИ ПИСАР

К Њ И Ж Е В Н О С Т

Изишла је шеста свеска (други део) *Теорија казног права* од Ј. Ђ. Авакумовића. У њој је свршетак књиге пете која говори о *саучешћу* (стр. 821—968) и почетак књиге шесте која говори о *стицају злочина* (стр. 969—980).

Добили смо на приказ књигу *Београд у таму*, слике из престоичког живота од Тасе Ј. М. Прва књига: *Кесароши*. Издање књижаре В. Валожиа. Београд, кр. срп. државна штампарија. Цена 1 динар.

Београд у таму изнеће живот и рад београдских преступника у виду криминалних прича од нашег познатог приповедача криминалних догађаја г. Тасе Ј. М. Ми их препоручујемо нашим читатељима, а другом приликом проговорићемо коју више о њима.

Издавање сопствених поданика, јавно предавање (Quaestio inauguralis) Др-а Мил. Р. Веснића отпечатано је из Бранича. Продајна му је цена 0.50 дин. а може се добити у свима београдским књижарама.

www.unilib.rs *Наша уставна реформа* од Др-а М. Ђ. Миловановића, отпечатана је из »Одјека«. Продајна је цена књизи 1 динар, а може се добити по свима београдским књижарама.

В Е С Н И К

Из правозаступничког реда. — Г. Благоја Стојадиновића, јавног правозаступника из Ужица, министар правде, на основу §-а 19 и 24 закона о правозаступницима, поставио је по молби за јавног правозаступника за округ чачански. — Г-ну Петру М. Драговићу, јавном правозаступнику за округ ваљевски, и г-ну Милутину Ј. Марковићу, јавном правозаступнику за округ београдски, Министар Правде уважио је оставке, према чему њихово право на правозаступништво престало је.

О Д У Р Е Д Н И Ш Т В А

Криминалну причу »Невин а осуђен« престајемо печатати, јер је она преведена и печатана још 1819 године у »Забавнику« Димитрија Давидовића под насловом »Љубов и дужност,« што смо сазнали и ми и преводилац кад је већ печатана била и у броју 20-ом Бранича. Г. преводилац читао је ту причу у једној од прошлогодишњих свезака немачког часописа »Nord und Süd« и отуда је превео, дакле, појмљиво је да није могао знати за ранији превод кад је тако давно печатан и још у тако сада реткој књизи као што је »Забавник« Д. Давидовића.

В Л А С Н И К

У Д Р У Ж Е Њ Е Ј А В Н И Х П Р А В О З А С Т У П Н И К А У С Р Б И Ј И

О Д Г О В О Р Н И У Р Е Д Н И К

ЂОРЂЕ А. МЕНАДОВИЋ

ЈАВНИ ПРАВОВАСТУПНИК